

5/6/2012

CONGO:

HET (POST)KOLONIALISME VERTOLKT DOOR HERGÉ EN MORTIER

Conceptdocument Bachelorscriptie | Matthanja Schipper 3472884

Bij: Dr. B.K. Ieven – Actuele Literatuur

Congo: Het (post)kolonialisme vertolkt door Hergé en Mortier

Met als onderwerp de roman: *Afscheid van Congo* – Erwin Mortier

Evenals het stripverhaal: *Tintin au Congo* – Hergé

Paper aangeboden aan:

Dr. B.K. Ieven

Departement Moderne Talen – Literatuurwetenschap

Faculteit Geesteswetenschappen

Universiteit Utrecht

Als eindproduct van de cursus:

BA werkstuk Literatuurwetenschap (200200402)

Behorend bij de cursus:

Actuele literatuur (200700149)

Matthanja Schipper

3472884

21 mei 2012

Voorwoord

Deze bachelorscriptie maakt onderdeel uit van mijn afstuderen aan de Universiteit Utrecht – Taal&Cultuurstudies: Moderne kunst, cultuur en geschiedenis. Tijdens deze opleiding heb ik veel aandacht besteed aan kolonialisme en de gevolgen van deze overheersing. De literaire stroming die hierbij hoort: postkolonialisme, heeft eveneens mijn aandacht. Deze interesses wil ik dan ook verwerken in mijn eindproject voor deze studie. Regelmatig heb ik een literatuurstudie gedaan over een (post)koloniale roman, door citaten aan te dragen waaruit blijkt dat de roman een bepaald discours uitdraagt. Voor mijn bachelorscriptie wil ik dit verder doortrekken.

Tintin au Congo, een stripverhaal geschreven door de Belgische Hergé in de koloniale periode, is mijn onderwerp van studie. Sinds 1930 laait regelmatig de discussie op of dit stripverhaal uit de handel moet worden genomen vanwege racistische uitingen. Door dit verhaal te bestuderen, in diverse uitgaven, in haar context te plaatsen en te koppelen aan een andere roman probeer ik hier zelf dieper over na te denken. Daarom heb ik ervoor gekozen om het discours in *Tintin au Congo* te vergelijken met het discours in een hedendaagse roman over Congo: *Afscheid van Congo* van Erwin Mortier. Beide discourses zal ik proberen bloot te leggen, te analyseren en vervolgens te vergelijken met elkaar met als doel de relatie tussen het koloniale discours en het hedendaagse discours met betrekking tot Congo in België bloot te leggen.

Hoofdvraag: Op welke manier is er een racistisch en koloniaal discours werkzaam in Tintin au Congo en hoe verhoudt zich dit tot het bestaande Belgische koloniale discours?

Inhoudsopgave

Voorwoord.....	2
Inhoudsopgave.....	3
1. ‘Tintin au Congo’: een inleiding in de racistische en koloniale discours.....	5
2. Theorie en Begripsvorming.....	9
2.1 Koloniale geschiedenis van Belgisch Congo.....	9
2.1.1 Congo-Vrijstaat en het wanbeleid van Koning Leopold II.....	9
2.1.2 De kolonie Congo.....	10
2.1.3 Late dekolonisatie en te korte proces naar onafhankelijkheid.....	12
2.2 Postkoloniale discoursanalyse.....	13
2.2.1 Algemene theorie postkolonialisme.....	13
2.2.2 Twee analysemethode: Focalisatie en Discours.....	14
2.2.4 Het oriëntalisme van Said als discoursbegrip.....	18
3. Vergelijkende analyse ‘Tintin au Congo’.....	20
3.1 Algemene analyse ‘Tintin au Congo’.....	20
3.1.1 De manier van afbeelden: Tintin superieur aan de Congolees.....	20
3.1.2 De gebrekkige taal van de Congolees.....	21
3.1.3 De ongelijke machtsverhoudingen.....	22
3.1.4 De imposante rol van westerse uitvindingen.....	24
3.1.5 De eindplaat als samenvatting van de verhoudingen.....	25
3.2 Vergelijking verschillende uitgaven.....	26
3.2.1 Taalgebruik.....	26
3.2.2 Hiërarchie.....	27
3.2.3 Omgang met dieren.....	28
3.3 Het koloniaal discours in ‘Tintin au Congo’.....	28
3.3.1 Conclusie vergelijkende analyse ‘Tintin au Congo’.....	28
3.3.2 De westerse koloniale visie op Congo.....	29
4. Discoursanalyse Erwin Mortier.....	31
4.1 De westerse visie op Congo.....	31
4.2 Het geromantiseerde beeld van de kolonisator.....	33
4.3 Het discours van Erwin Mortier.....	36

4.4 Het postkolonialisme van Mortier.....	37
5. Conclusie.....	39
5.1 Vergelijking koloniaal discours in ‘Tintin au Congo en ‘Afscheid van Congo.....	39
5.2 Antwoord op de hoofdvraag.....	40
Nawoord.....	42
6. Bronnenlijst.....	43

1. *Tintin au Congo*: een inleiding in de racistische en koloniale discours

De Congolese student Bienvenu Mbuto Mondondo heeft sinds 2007 gestreden om *Tintin au Congo* (1931) van Hergé uit de handel te krijgen vanwege vermeend racisme in de strip; na vijf jaar heeft de rechtbank hem in het ongelijk gesteld.¹ De discussie over het racisme in de strip passeert sinds de jaren dertig regelmatig de revue. Door middel van een discoursanalyse van het stripverhaal *Tintin au Congo* probeer ik in deze bachelorscriptie een wetenschappelijke noot toe te voegen aan dit debat. Teksten uit de koloniale periode geschreven door de westerse overheersers geven vaak een eenzijdige en neerbuigende blik op het inheemse volk. In *Tintin au Congo* wordt het koloniale aspect zeer eenzijdig belicht en wordt het Congolese volk afgeschilderd als minderwaardig, lachwekkend en vreemd. Interessant daarbij is het postkoloniale idee dat het verhaal 'van de Ander' - het onderdrukte, vreemde en niet-westerse personage -² juist gehoord zou moeten worden. Het ontbreken van dit perspectief in het stripverhaal van Hergé maakt het verhaal een interessant onderwerp van studie voor een postkoloniale analyse.

Het koloniale en discriminerende aspect van *Tintin au Congo* is al vaker besproken. Het stripverhaal is nooit geheel vrij van kritiek vanuit antiracistische hoek geweest, waardoor Hergé in 1946 een nieuwe uitgave produceerde waar de meest ernstige vormen van racisme niet langer in aanwezig zouden zijn. Ook de naam van de Nederlandse uitgave van het stripverhaal verandert op dat moment van *Kuifje in Congo* naar *Kuifje in Afrika*, zodat er geen enkele directe link naar Congo gelegd kon worden.³ Er blijft echter genoeg omstreden beeld en tekst over, waardoor de Congolese student zich genoodzaakt voelde om tot een rechtszaak over te gaan.⁴ In de televisieserie uit de jaren negentig en de onlangs verschenen film over de avonturen van Tintin is zijn avontuur in Afrika bewust achterwege gelaten vanwege de kritieken op het vermeende racisme.

¹ Coevert, A. (10 feb. 2012). *Kuifje zet Congolezen aan het werk, maar is geen racist*. Bekeken op 19 februari 2012, <http://www.nrc.nl/nieuws/2012/02/10/kuifje-zet-congolezen-aan-het-werk-maar-is-geen-racist/>

² Brillenburg Wurth, K. & A. Rigney. (2006). *Het leven van teksten: een inleiding tot de literatuurwetenschap*. Amsterdam: Amsterdam University Press. Pp. 377

³ ANP, Redactie Volkskrant. (10 feb. 2012). *Stripboek Kuifje in Afrika hoeft niet uit de handel*. Bekeken op 19 februari 2012, <http://www.volkskrant.nl/vk/nl/2676/Cultuur/article/detail/3171522/2012/02/10/Stripboek-Kuifje-in-Afrika-niet-uit-de-handel.dhtml>

⁴ Coevert, A. (10 feb. 2012).

Voor deze literatuuranalyse zal ik mij richten op twee aspecten. In eerste instantie wil ik bekijken in hoeverre de representatie van Congo verschilt in de drie verschenen uitgaven uit achtereenvolgens 1931, 1946, 1975: hier zal ik in hoofdstuk drie op terug komen. De koloniale visie waarop *Tintin au Congo* is gebaseerd wordt hierdoor zichtbaar. Met deze visie in het achterhoofd kan het discours waarin Hergé schrijft besproken worden. Vervolgens zal ik dit discours vergelijken met het discours van een andere bron over de koloniale periode in Congo.

Het vacuüm aan aandacht voor Congo zelf en haar bevolking zal daarbij een belangrijke plaats innemen, waarbij ik *Tintin au Congo* zal vergelijken met de roman *Afscheid van Congo* (2011) van Erwin Mortier, waarin hij samen met Jef Geeraerts (woonde en werkte in, en schreef over Belgisch Congo) de confrontatie met het Vlaamse verleden aangaat. Ik zal kijken naar het verschil in representatie van zowel het land als de Congolese bevolking en de Vlaamse overheersers. Deze roman is eveneens geschreven vanuit het westerse perspectief, maar geruime tijd na de kolonisatie en geschreven door een buitenstaander die deze periode niet heeft meegemaakt. Hergé schreef het stripverhaal in opdracht van de katholieke uitgevers van het tijdschrift *Le Petit Vingtième*, in de koloniale periode met als belangrijkste bronnen de koloniale overheersers.⁵ Bovengenoemde visies in de boeken maken het boeiend om de verschillen en overeenkomsten in representatie en discours te bekijken.

Congo werd begin 1900 erg belangrijk voor de welvaart van België, omdat zij voor veel inkomsten zorgde uit de rubber- en ivoorhandel.⁶ De autochtone bevolking was daarbij duidelijk van ondergeschikt belang.⁷ Deze kijk op de Congolese bevolking komt ook in *Tintin au Congo* naar voren. Dit is de reden waarom ik (de interactie tussen) het visuele en verbale discours van het stripverhaal wil bestuderen. Het begrip discours wordt vaak in verband gebracht met Michel Foucault (1926-1984), dit begrip zal ik verder toelichten in hoofdstuk 2. Het discours wat ik zal behandelen combineer ik met oriëntalisme, eveneens toegelicht in hoofdstuk 2. Ik zal me vooral richten op de wijze waarop het geschrevene de

⁵ Wing, Jeroen. (4 nov. 2011) *Kuifje in Congo veroorzaakt rel in Groot-Brittannië*. Bekeken op 28 mei 2012, <http://www.wing.nl/2011/11/kuifje-in-congo-veroorzaakt-rel-in-groot-brittannie/>

⁶ Al in 1901 produceerde de Vrijstaat al zesduizend ton rubber wat goed was voor vele miljoenen aan inkomsten voor Leopold. In: Reybrouck, van D.(2010). *Congo: Een geschiedenis*. Amsterdam: De Bezige Bij. Pp. 102

⁷ Etambala, Z.A. (2008). *De teloorgang van een modelkolonie: Belgisch Congo 1958-1960*. Leuven: Acco.

waarheidsbeleving beïnvloed en andersom. In dit geval de denigrerende wijze waarbij het koloniserende België kijkt naar het gekoloniseerde Congo.⁸

Deze bachelorscriptie omvat aldus een discoursanalyse waarin het gaat om de analyse van teksten, woordgebruik en gesprekken. Belangrijk hierbij is dat er wordt gekeken naar de context en de invloed van taal. Taal is niet alleen beschrijvend maar heeft ook impact, doelen en intenties.⁹ De relatie tussen taal en maatschappij is belangrijk: de geschiedenis van Congo en de manier waarop er over het land verteld wordt. De betekenis van taal heeft dus een directe link naar de sociale context waarin deze woorden en zinnen worden gebruikt.

Met deze analyse van het racistische en koloniaal discours wil ik de volgende hoofdvraag behandelen: **Op welke manier is er een racistisch en koloniaal discours werkzaam in *Tintin au Congo* en hoe verhoudt zich dit discours tot het huidige Belgische koloniale discours?**

Allereerst acht ik het noodzakelijk voor de begripsvorming om in het volgende hoofdstuk de gebruikte theorieën voor de discoursanalyse uiteen te zetten. Eveneens geef ik in dit hoofdstuk een korte geschiedenis van Belgisch Congo. Dit lijkt mij van belang zodat de analyse in een historische context geplaatst kan worden. In het derde hoofdstuk zal ik de discoursanalyse van de verschillende uitgaven van *Tintin au Congo* bespreken. Hierna zal ik in hoofdstuk vier het stripverhaal in verband brengen met de roman van Erwin Mortier. Aansluitend zal ik in hoofdstuk vijf mijn conclusie trekken uit de analyses en antwoord geven op de hoofdvraag. Daaropvolgend zal ik reflecteren op mijn onderzoek in het nawoord en de scriptie bespreken. In het laatste hoofdstuk is het geraadpleegde bronnenmateriaal te vinden.

De bronnen die ik voor de theorie zal aanhalen zijn voornamelijk: *De orde van het vertoog* (1971) van Michel Foucault en *Oriëntalisme* (1978) van Edward Said. Deze boeken heb ik gekozen omdat ze de meest directe bron zijn van de terminologie van discours en oriëntalisme. Voor de geschiedenis van Congo zal ik voornamelijk gebruik maken van *De teloorgang van een modelkolonie: Belgisch Congo 1958-1960* (2008) van Zana Etambala en van *Congo: Een Geschiedenis* (2010) van David van Reybrouck. Deze bronnen gebruik ik

⁸ Leezenberg, M. & G. de Vries. (2001). Pp. 218

⁹ Potter, J. & M. Wetherell (1987). *Discourse and social psychology: beyond attitudes and behavior*. Londen: Sage.

omdat ze objectief en eerlijk lijken te zijn. Bovendien zijn ze vrij recent en maken zodoende gebruik van actuele gegevens.

2. Theorie en Begripvorming

2.1 Koloniale geschiedenis van Belgisch Congo

2.1.1 Congo-Vrijstaat en het wanbeleid van Koning Leopold II

Congo is sinds 15 november 1908 een Belgische kolonie, maar al sinds 1885 een soevereine staat geregeerd door de Belgische koning Leopold II. Hij wil op deze manier, ter compensatie van zijn kleine land met een gering bevolkingsaantal (circa vijf miljoen), meedoen op het grote podium van de wereldmachten. Het Belgische volk toont echter weinig interesse in imperialistische ondernemingen, waardoor Leopold II het gebied van ruim tien keer de grootte van België puur aan zichzelf toe-eigent. Deze constructie is uniek: het land behoort tot één individu, namelijk Koning Leopold II. Doorgaans is een kolonie nationaal eigendom en geen eenmansbezit.¹⁰ Pas wanneer de rubberwinning begint, aan het einde van de negentiende eeuw, wordt Congo winstgevend voor België en haar vorst. België wordt steeds rijker door de ivoor- en rubberhandel en gaat de autochtone bevolking steeds meer misbruiken voor dwangarbeid.

Vanaf 1900 beginnen er gruwelijke verhalen uit te lekken over slavernij en afslachting van onschuldige burgers en er breekt zowel een nationale crisis onder het volk in België als een internationale crisis uit. Zo schrijft Reybrouck: *“In Europa tekende men vanaf 1900 luid protest aan tegen de Belgische vorst die handen liet afhakken. (...) De grootste schande van Leopolds rubberpolitiek was niet dat er van doden handen werden afgehakt, maar dat er zo lichtzinnig werd vermoord.”*¹¹ De schatting van het aantal slachtoffers dat de uitbuiting tot gevolg heeft gehad varieert van drie tot tien miljoen (er zijn geen harde cijfers van bekend). Dit leidt tot een grote internationale campagne tegen Leopold II. Als gevolg hiervan wordt Congo in 1908 een kolonie en is het niet langer eigendom van de koning. Het regime blijft echter zeer agressief en het aantal Afrikaanse slachtoffers enorm. Op het gebied van uitbuiting ten bate van de Belgische rijkdom en politieke macht is Leopolds Belgisch Congo een uitzondering.¹² Dit regime wordt door andere landen ook gezien als een onaangename afwijking die zijn doel geheel voorbij schiet. De Britten gebruiken België als voorbeeld hoe

¹⁰ Tignor, R. e.a. (2002). *Worlds Together; Worlds Apart*. New York: W.W. Norton & Company Inc. Pp. 292

¹¹ Reybrouck, van D.(2010). Pp. 104

¹² Tignor, R. e.a. (2002).292-294

het niet moet om het eigen regime in een goed daglicht te stellen, de Fransen doen hetzelfde bij Duitsland. Ze verspreiden bloederige afbeeldingen van de onderdrukkingen om hun eigen succes in het opvoeden en civiliseren van het Afrikaanse volk te benadrukken. Elk koloniserend land beeldt de Afrikanen echter af als gewillige subjecten of kinderlijke primitieven.¹³

2.1.2 De kolonie Congo

De overgang van vrijstaat naar kolonie brengt verandering met zich mee, maar lang niet zoveel als gehoopt. Leopolds bewind werpt een schaduw over de koloniale periode. Het Koloniaal Charter dat de overdracht van de Vrijstaat regelt verschaft een soort grondwet. Congo wordt een zaak van het parlement, die de wetten over het bestuur van de kolonie moet goedkeuren. Er wordt voortaan gewerkt met gesloten portefeuilles: de opbrengsten van Congo gaan naar het land zelf, maar in tijden van crisis moet Congo ook in eigen onderhoud voorzien (België springt echter wel bij als het nodig is). Het bewind gaat uit van Brussel maar blijft niettemin hiërarchisch en gecentraliseerd. De bewindvoerders zijn zelden of nooit in Congo geweest, waardoor ze niet naar de stem van de Congolezen en de Belgen in Congo luisteren.¹⁴ Dwangarbeid wordt weliswaar verboden, maar blijft voorkomen tot na de Tweede Wereldoorlog. Evenals in andere Europese koloniën ontstaat er een 'beschavingsmissie' van bekering, onderwijs en gezondheidszorg.

Wetenschap wordt erg belangrijk voor de kolonie en er wordt veel aandacht besteed aan de ziektes die voorkomen in Congo. *"Wetenschappers waren de belichaming van de nieuwerwetse ernst – neutraal, zakelijk, droog en betrouwbaar. Dacht men. Juist door die vermeende neutraliteit kregen zij in de praktijk heel veel te zeggen"*¹⁵, aldus Reybrouck. Bovendien dient iedereen die wil reizen een medisch paspoort te hebben en wie ziek is, krijgt dorpsarrest. Dokters besluiten wie waarheen mag gaan. Vanaf 1918 trekken er medische teams naar Congo die hele dorpen onderzoeken. Deze medische controle zorgt voor een gevoel van gevangenschap: België legt niet alleen beslag op het landschap, maar ook op je lichaam en zelfbeeld. Er ontstaan aparte inlandse wijken die worden afgescheiden van de blanke woonwijken. Ook etnografische wetenschap wordt belangrijk, de inheemse

¹³ Ibidem. Pp. 314

¹⁴ Reybrouck, van D.(2010). Pp. 117-120

¹⁵ Reybrouck, van D. (2010). Pp. 20

cultuur wordt op systematische wijze gedocumenteerd in de *encyclopédie des races noires*. De rassen worden nu bovendien als iets absoluuts gezien.¹⁶ Deze volkenkunde wordt gebruikt door de missionarissen: zij stellen hun tactiek af op welk geloof overheerst in een bepaalde streek. Het onderwijs wordt in het Vlaams gegeven en men leert dat Congo bestaat uit stammen die wel of niet deugen. Ook leert men dat België de bevrijder is. De missiescholen, volkenkunde en gezondheidszorg hebben tot doel de integratie van de autochtone bevolking in de westerse samenlevingsidealen te bevorderen en daarmee het economische proces te verbeteren.¹⁷

Vanaf de Tweede Wereldoorlog wordt Congo door de winning van uranium en andere grondstoffen van strategisch belang voor Amerika. Dit is bepalend tijdens de onafhankelijkheid en zal duren tot het einde van de Koude Oorlog. Het wordt één van de meest geïndustrialiseerde landen van Sub-Saharisch Afrika.¹⁸ De inflatie die voortkomt uit het gebrek aan grondstoffen voor eigen gebruik leidt tot een grote staking in Elisabethville. Een mijlpaal in de sociale geschiedenis: het is de eerste, openlijke uiting van stedelijk protest.¹⁹ Na de oorlog laten de veteranen zich minder snel imponeren door het koloniale regime van Belgisch Congo; de machtsverhouding verandert. De kolonie blijkt sterker dan de metropool. Tot 1956 blijft het echter rustig: na de oorlog wordt gelijkheid belangrijker. Vanaf 1949 wordt het tienjarenplan ingevoerd, gericht op scholing, welvaart, moderne infrastructuur en een goede gezondheidszorg. Congo heeft aan het einde van de koloniale periode een degelijke gezondheidszorg en de bevolking is veelal geschoold, echter beperkt tot het lager onderwijs.²⁰ Reybrouck: *“Veertig procent van de actieve mannelijke bevolking werkte in loondienst en zestig procent van de kinderen ging naar de lagere school”*.²¹ Veel Belgen gaan in de kolonie wonen, wat leidt tot een grotere kloof tussen de Belg en de Congolees.²² Er heerst in grote mate een paternalistische en racistische houding tegenover

¹⁶ Ibidem. 121-126

¹⁷ Ibidem. Pp. 127-129

¹⁸ Eerste producent van industriële diamant, vierde producent van koper (250.000 ton per jaar), zesde producent van zink, negende producent van tin en produceerde 118 ton zilver, 11.500 ton goud, 156 ton coltan, 367.000 ton mangaan, 419.499 ton steenkool, Via: Kbuol, Urome. (2012) *De Belgische Congo in cijfers*. Bekeken op 28 mei 2012, <http://www.urome.be/pdf/ncongchiff.pdf>

¹⁹ Ibidem. Pp. 207-209

²⁰ In 1958 zijn er 2.268 hospitalen en dispensaria en in 1959/1969 gaan 1.682.195 kinderen naar school, d.w.z. bijna alle kinderen die de schoolleeftijd bereikt hebben. Er zitten 59.393 leerlingen in het middelbaar en het beroepsonderwijs, en er zijn 25.000 onderwijsinstellingen. Via: Kbuol, Urome. (2012)

²¹ Reybrouck, van D. (2010). Pp. 250

²² Etambala, Z.A. (2008). Pp. 151-154

de autochtone bevolking. Deze duurt tot de onafhankelijkheid op 30 juni 1960: België trekt zich terug uit angst voor een onafhankelijkheidsoorlog.

2.1.3 late dekolonisatie en te korte proces naar onafhankelijkheid

De dekolonisatie van Congo gaat snel. Om de groeiende onrust in Congo de kop in te drukken komt Brussel in 1957 met een wet voor inheemse inspraak op de politiek. Inheemse wijken krijgen eigen burgemeesters en gemeenteraden. Na een stelle stijging stagneren de lonen vanaf 1956 en ze vallen zelfs terug. De economie wordt vertraagd door dalende grondstofprijzen op de internationale markt en de werkloosheid stijgt: in Kinshasa zijn er al gauw circa twintigduizend werklozen. Tegelijkertijd stijgt het geboortecijfer aanzienlijk: *“Tussen 1950 en 1960 kwamen er 2,5 miljoen Congolezen bij. De jongeren werden opstandiger en het ouderlijk gezag brokkelde af.”*²³ In 1958 ontstaat er een nieuwe radicale nationale partij: Mouvement National Congolais (MNC). Deze belooft te strijden tegen alle vormen van regionaal separatisme.²⁴ Op 4 januari 1959 breken in Leopoldville hevige rellen uit na een verboden manifestatie. De politie treedt streng op en de jongeren beginnen met het plunderen van Belgische gebouwen. Het leger doet er vier dagen over om de stad weer onder controle te krijgen. De vele Congolese doden en gewonden zorgen dat Congo feller dan ooit strijdt voor zelfstandigheid. België belooft onafhankelijkheid.²⁵ De algemene gemeenteraadsverkiezing eind 1959 wordt geboycot: alleen de onmiddellijke onafhankelijkheid is nog belangrijk.

Door de belofte van zelfstandigheid door België laaien de gemoederen juist op. Op 20 januari 1960 vindt een ‘rondetafelconferentie’ plaats: zestig Belgen en negentig Congolezen discussiëren over de onafhankelijkheid. Na vijf dagen valt het besluit: op 30 juni 1960 zal Congo onafhankelijk worden. Met het oog op de conflicten is er geen tijd meer voor rustige onderhandelingen.²⁶ Op 20 februari 1960 eindigt de conferentie: na vijfenzeventig jaar afhankelijkheid blijven er vier maanden over om een zelfstandig land te creëren. De Belgen vrezen dat de kolonie volledig in verval zal raken. De gewone Congolees is hoopvol en gelooft in een gouden toekomst.²⁷ Door een aantal maatregelen wordt de nationale

²³ Reybrouck, D. van. (2010). Pp. 243-252

²⁴ Etambala, Z.A. (2008). Pp. 115-116

²⁵ Ibidem. Pp. 151-153

²⁶ Reybrouck, D. van. (2010). Pp. 272-274

²⁷ Ibidem. Pp. 276

economie van Congo fors uitgekleeft. Bedrijven krijgen bijvoorbeeld de vrijheid om te kiezen waar zij een maatschappelijke zetel zullen krijgen (in België of in Congo). Uit angst voor fiscale instabiliteit en nationalisering kiezen vanzelfsprekend veel bedrijven voor België.²⁸ *“Dansend van onwetendheid begaf het land [Congo] zich naar de afgrond van de onafhankelijkheid. De politieke sleutels had men op zak, maar de economische werden veilig opgeborgen in België.”*²⁹

Op 23 juni 1960 is de eerste onafhankelijke regering een feit. Er is een goede infrastructuur, een moderne industrie, een ontwikkelde gezondheidszorg en een zeer hoge graad van alfabetisering; echter, zoals reeds eerder vermeld: beperkt tot lager onderwijs. Ook het leger is na de wereldoorlogen sterk geworden. Alle bestuursfuncties en hoge functies werden echter in het verleden bekleed door blanke Belgen; op de dag van onafhankelijkheid telt Congo slechts zestien universitair gediplomeerden. Door de snelle dekolonisatie is er geen ruimte om mensen op te leiden die het land kunnen besturen. Het gebrek aan hoogopgeleiden en de economische uitkleding van Congo zorgen voor een zeer moeizame start van het nieuwe land.³⁰

De rol van België in de geschiedenis van Congo is overwegend negatief. Dit is belangrijk om uit te tekenen alvorens te beginnen met de analyse. De mate waarin aandacht wordt besteed aan deze negatieve rol is typerend voor het discours van waaruit er geschreven wordt. In het heersende koloniale discours over Congo in de eerste, tweede en derde druk van de strip *Tintin au Congo* zal daar onherroepelijk anders mee om worden gegaan als in het hedendaags discours in de roman *Afscheid van Congo*. De koloniale manier van denken, handelen en leven zoals ik verwacht tegen te komen in *Tintin au Congo* zet ik tegenover het naar verwachting meer genuanceerd en mogelijk postkoloniaal discours in de roman *Afscheid van Congo*.

²⁸ Reybrouck, D. van. (2010). Pp. 278-279

²⁹ Ibidem. Pp. 280

³⁰ Ibidem. Pp. 282-283

2.2 Postkoloniale discoursanalyse

2.2.1 Algemene theorie postkolonialisme

De geschiedenis van Congo is schrijnend. Het land kent een lange periode van overheersing, misplaatst geweld en oneerlijke armoede. Dit dankt zij aan het optreden van België. België maakte misbruik van Congo, zoals heel veel westerse landen dit deden met een onwettend en in westers perspectief minder ontwikkeld land. Congo is uitgebuit en daarna te snel losgelaten. Zij is niet voldoende voorbereid op haar zelfstandigheid.

De overheersing van een sterk land over een zwakkere natie wordt kolonialisme genoemd. Het is de verovering en overheersing van andermans land en goederen. Belangrijk daarbij is dat de koloniserende natie domineert op economisch en politiek gebied, maar ook op sociaal-cultureel gebied.³¹ Het koloniale denken en handelen richt zich op een absoluut verschil tussen de kolonisator en de gekoloniseerde, met een superioriteit van de eerste.³² Het postkolonialisme is een stroming die zich verzet tegen het westers kolonialisme en de overblijfselen van dekolonisatie. Het omvat de erfenis van het koloniale verleden en daarmee de onvrede over de koloniale overheersing.³³

Postkoloniale literatuurkritiek laat andere, niet-westerse, waardesystemen, culturele praktijken en opvattingen op de voorgrond treden. Zij belicht daarbij de lokaliteit van de verschillende systemen en de daarbinnen geldende praktijken en opvattingen. In de postkoloniale literatuur wordt gelet op de representatie van een persoon: hoe meer een persoon op de voorgrond treedt, hoe meer macht hij veelal heeft. Ook wordt gelet op de vaak typerende rolverdeling van personages in literaire teksten.³⁴

2.2.2 Twee analysemethoden: Focalisatie en Discours

In de postkoloniale literatuurkritiek speelt de functie van focalisatie een grote rol. Het is het oogpunt of centrum van bewustzijn van waaruit de gebeurtenissen in een verhaal worden waargenomen.³⁵ Er wordt onderscheid gemaakt tussen twee partijen; degene die een gebeurtenis waarneemt: de focalisator, en degene die deze waarnemingen verwoordt: de

³¹ Loomba, A. (1998). *Colonialism/Postcolonialism*. Londen: Routledge. Pp. 110-112

³² Ibidem. Pp. 55

³³ Ibidem. Pp. 9-12

³⁴ Loomba, A. (1998). Pp. 15-20

³⁵ Brillenburg Wurth, K. & A. Rigney. (2006). Pp. 184

verteller. De verteller kan een personage zijn of buiten het verhaal staan als een alwetende verteller: de extradiëgetische verteller. Deze staat boven het vertelde. Dit zorgt vanzelfsprekend voor een andere vertelling. Maar er kan ook op verschillende niveaus gefocaliseerd worden. Zo is er ook de intradiëgetische verteller: de verteller behoort zelf tot het vertelde. Deze intradiëgetische verteller kan twee rollen vervullen. Het kan een heterodiëgetische verteller zijn: hij heeft de gebeurtenissen niet zelf meegemaakt. Heeft hij dit wel, dan is het een homodiëgetische verteller.³⁶

Het onderscheid tussen focalisator en verteller is geïntroduceerd door Gérard Genette en verder uitgewerkt door Mieke Bal. Met deze theorie wordt de subjectiviteit min of meer analyseerbaar.³⁷

Voor Bal is focalisatie de selectie van materiaal, de visie waarop er naar het materiaal gekeken wordt en de wijze waarop het wordt gedemonstreerd. Bal maakt onderscheid tussen externe en interne focalisatie: een externe focalisator staat buiten het verhaal, terwijl een interne focalisator op het verhaalniveau opereert: bijvoorbeeld een personage. Interne focalisatie levert vaak partijdigheid en beperkingen op. Terwijl een externe focalisator anoniem is en buiten de geschiedenis staat. Deze zou objectiever moeten zijn. Zij neemt daarbij aan dat personages die veel focaliseren, dus waar wij als lezers veel gedachtes van kennen, als positiever worden ervaren dan personages die dat niet doen.³⁸ De westerse koloniale literatuur wordt verteld door de blanke overheerser en in het verhaal wordt ook gefocaliseerd door de blanke, westerse overheerser. Zowel de vertelinstantie als de focalisator is dus een overheerser. De gevoelens van gekoloniseerden komen in bijvoorbeeld *Tintin au Congo* veel minder naar voren.

Door bloot te leggen hoe er wordt gefocaliseerd kunnen imperialistische ideologieën in literaire teksten ontmaskerd worden. Hiervoor kan gebruik worden gemaakt van binaire opposities: 'de norm' staat tegenover 'de Ander'. Het is het 'zelf' of het 'eigene' tegenover alles wat vreemd en tegengesteld is in een dominant discours. 'De Ander' staat voor alles wat afwijkt van de norm, hij is alles wat niet de norm is. 'De norm' is hierbij positief, 'de Ander' is negatief.³⁹ In de postkoloniale literatuur probeert men dit om te

³⁶ Herman, L. en B. Vervaeck. (2001) *Vertelduijvels. Handboek verhaalanalyse*. Brussel, Uitgeverij Vantilt

³⁷ Bal, M. (1997). *Narratology: introduction to the theory of narrative*. Toronto: University of Toronto Press. Pp. 91-94

³⁸ Ibidem. Pp. 92

³⁹ Ibidem. Pp. 377

draaien door 'de Ander' terug te laten schrijven. De gebeurtenissen worden dus niet meer verteld vanuit het perspectief van de kolonisator, maar vanuit het perspectief van de gekoloniseerde. Bovendien is het hoofdpersonage dan bijvoorbeeld een Congolees, waardoor ook de focalisatie grotendeels in handen is van de gekoloniseerde. Dit leidt tot een heel andere visie op de kolonisatoren, vaak een negatieve visie, die niet altijd gemakkelijk geaccepteerd wordt.

Focalisatie is één manier om (post)koloniale teksten te bestuderen, maar ook discoursanalyse is in het geval van *Tintin au Congo* en *Afscheid van Congo* zeer bruikbaar. De volgende theorie sluit naadloos aan bij het begrip 'de Ander'. Edward Said (1935-2004) stelt eveneens dat de kolonisator zichzelf als superieur ziet ten opzichte van de gekoloniseerde, in zijn geval: Oost tegenover West.⁴⁰ Deze theorie wordt door latere critici veel breder getrokken, waardoor het de basis is voor veel postkoloniaal onderzoek. Voor mijn onderzoek maak ik dan ook gebruik van het werk van Said, voornamelijk zijn gebruik van discours. De discours Theorie van Edward Said leunt op het discoursbegrip van Michel Foucault (1926-1984), waardoor ik het belangrijk acht achtereenvolgens het begrip discours van Foucault en Said te bespreken.

Foucault bedoelt met 'discours' het samenhangend geheel van uitspraken door een bepaalde groep, waarmee zij normen, waarden en werkelijkheid creëert. Het individu geeft de wereld dus betekenis en oefent macht uit. Foucault: "Het vertoog, het spreken mag schijnbaar iets zeer nietigs zijn – de verboden die het treffen geven al spoedig, in een heel vroeg stadium blijk van een relatie tot het verlangen en tot de macht. Het spreken is immers (...) niet eenvoudig wat het verlangen tot uiting brengt (of verbergt); het is ook wat het object van verlangen is."⁴¹ Hiermee geeft Foucault aan dat taal niet alleen een medium is, maar ook een op zichzelf staand begrip. Het is een kensysteem dat de wereld ordent, interpreteert en bekend maakt aan het individu.

Foucault heeft via Said veel invloed uitgeoefend op postkoloniale studies. Foucault ging er vanuit dat het leven van een mens vast staat door de omstandigheden van zijn bestaan. Hij wilde begrijpen hoe het kan dat de mens geen autonome en vrije entiteit is, maar dat al zijn handelingen vastliggen in een systeem.⁴² Alle ideeën zijn volgens Foucault

⁴⁰ Said, E.W. (1987) Pp. 3

⁴¹ Foucault, M. (1971). Pp. 11

⁴² Loomba, A. (1998). Pp. 34

geordend door een materieel medium. Hij zegt hierover: "Ik veronderstel dat in elke maatschappijvorm de productie van het gesproken en geschreven woord gecontroleerd, geselecteerd en georganiseerd wordt, en dan opnieuw onder de mensen gebracht."⁴³ Uitspraken binnen een discours hoeven niet exact hetzelfde te zijn, maar de relaties en verschillen tussen deze uitspraken dienen wel systematisch te zijn.⁴⁴ Het patroon wat voortkomt uit deze ordening noemt Foucault 'discours' (in de citaten vertaald als vertoog). Dit begrip leunt op de begrippen kennis en macht en hun onderlinge relatie. Een discours produceert kennis; kennis genereert macht. Maar macht vormt ook kennis en produceert eveneens discours. Het is dus een wisselwerking. Degenen die het discours beïnvloeden oefenen op deze manier macht uit op degenen binnenin het discours.⁴⁵

Zijn begrip komt voort uit zijn onderzoek naar waanzin waarbij hij er naar verlangt een innerlijk perspectief van het subject te krijgen, niet dat van een buitenstaander. Discours omvat dan ook een heel domein waarin taal op een bepaalde manier gebruikt wordt. Discursieve praktijken maken het moeilijk voor een individu om buiten het discours te denken, waardoor de macht en controle niet in de handen van het individu ligt. Dit wil echter niet zeggen dat discours als uiting statisch is of niet kan toegeven aan contradicties.⁴⁶ Zo is de waarheid in een discours bij Foucault tegenstrijdig: "Het ware vertoog (...) is niet in staat om het streven naar waarheid dat er doorheen speelt te herkennen; en het streven naar waarheid (...) is van dien aard dat de waarheid waarnaar wordt gestreefd met geen mogelijkheid in staat is het niet te versluieren."⁴⁷ Hiermee geeft hij aan dat de waarheid belangrijk is, maar zeer problematisch. De waarheid wordt gecreëerd door wat er gezegd wordt; dit kan dus beïnvloed worden: "De hoogste waarheid huist al niet meer in wat het vertoog eigenlijk *was* of *deed*, maar zij huist in hetgeen het *zei*."⁴⁸ Samenvattend kan er gezegd worden dat het discours zowel van binnenuit als van buitenaf wordt beïnvloed. Het wordt gecontroleerd en afgebakend waardoor er macht uitgeoefend wordt op het discours. Maar wat gezegd wordt 'maakt' de waarheid, waardoor er binnen een discours ook invloed wordt uitgeoefend.⁴⁹ Bij discoursanalyse kijk je naar uitspraken die op een specifieke plaats

⁴³ Foucault, M. (1971) *De orde van het vertoog*. Meppel: Boom. Pp. 9-10

⁴⁴ Hall, S., (1993). *Discourse and power*. In: Formations of modernity. London, Polity Press. Pp. 292

⁴⁵ Ibidem. Pp. 295

⁴⁶ Loomba, A. (1998). Pp. 38-39

⁴⁷ Foucault, M. (1971) Pp. 18

⁴⁸ Ibidem. Pp. 15

⁴⁹ Ibidem. Pp. 19

te vinden zijn en gebruikt worden door bepaalde autoriteiten. Het zijn eigenlijk de vanzelfsprekende praktijken die blootgelegd dienen te worden om een discours te laten zien. De vanzelfsprekend dient plaats te maken voor kritiek om een discours te doorgronden.

2.2.4 Het oriëntalisme van Said als discoursbegrip

In het boek *Orientalism, Western Conceptions of the Orient*. (1978) definieert Said zijn term oriëntalisme. Het is volgens hem een manier van spreken, denken en schrijven (een discours) waarbij de eigen identiteit bepaald wordt ten overstaande van de Ander.⁵⁰ In dit discours plaatst 'de beschaafde westerling' zich tegenover de 'onderontwikkelde oriëntaal'. Deze manier van denken verleent het westen een culturele dominantie. Het oriëntalisme is gebaseerd op zelfbevestiging en hang naar macht. Meer concreet is het dus de westerse manier van domineren, herstructureren en macht hebben over de Oriënt. Vanuit het idee dat het een morele plicht is om de hogere cultuur te verspreiden kon kolonialisme worden gerechtvaardigd. Maar het is breder, oriëntalisme zit eigenlijk in alles wat gezegd of gedaan wordt met betrekking tot de Oriënt: "Anyone who teaches, writes about, or searches the Orient (...) is an Orientalist, and what he or she does is Orientalism. (...) It connotes the high-handed executive attitude of nineteenth-century and early-twentieth-century European colonialism."⁵¹ Volgens Said kijkt de occident (het westen) met een neerbuigende blik naar de Oriënt. Said noemt dit oriëntalisme: "Orientalism can be discussed and analyzed as the corporate institution for dealing with the Orient – dealing with it by making statements about it, authorizing views of it, describing it, by teaching it, settling it, ruling over it: in short, Orientalism as a Western style for dominating, restructuring and having authority over the Orient."⁵²

Said gaat er vanuit dat je een andere cultuur niet kunt beoordelen zonder de opposities te zien vanuit de eigen cultuur, waardoor je evenals bij Foucault het één niet los kunt zien van het ander. Alle culturen zijn dus met elkaar verbonden.⁵³ Een tekst waarin door autoriteiten zoals academici en overheden schijnbare kennis over de werkelijkheid is opgeschreven kan naast kennis eveneens de werkelijkheid waarover zij schrijven creëren. Deze kennis en werkelijkheid produceren een traditie (een discours volgens Foucault),

⁵⁰ Said, E.W. (1978). *Orientalism*. New York: Pantheon Books. Pp. 3

⁵¹ Ibidem. Pp. 2

⁵² Ibidem.

⁵³ Said, E.W. (1987). Pp. 22

waarvan de concrete aanwezigheid, niet de originaliteit van een bepaalde auteur, echt verantwoordelijk is voor de teksten.⁵⁴ Het discours zelf bepaalt dus wat op papier komt te staan, niet de auteur.

Dit heeft als gevolg dat hij zich niet richt op de werkelijkheid, maar op de manier waarop zij gerepresenteerd wordt in taal, net zoals Foucault doet.⁵⁵ Echter, de machtsverhouding tussen Oost en West waar Said over schrijft was gedurende de kolonisatie wel degelijk een feit. Ook stelt Said dat discours niet alles bepalend is, maar dat deze ook beïnvloed kan worden door een individu.⁵⁶ Saida's kritiek op het cultureel imperialisme bouwt voort op de relatie tussen discours en macht van Foucault. Oriëntalisme is het product van Europese en Westerse discourses die het Westen tegenover het Oosten zet. Het is het geheel van discourses, waardoor het oosten werd neergezet als vreemd, exotisch en inferieur. Niet de werkelijkheid, maar het discours oefent macht uit op de verhouding tussen kolonisator en gekolonialiseerde.⁵⁷

⁵⁴ Ibidem. Pp. 94

⁵⁵ Ibidem. Pp. 5

⁵⁶ Ibidem. Pp. 23

⁵⁷ Gunn, S. (2006). *History and Cultural Theory*. Harlow: Pearson Education Limited. Pp. 160-163

3. Vergelijkende analyse *Tintin au Congo*

Voor de analyse van *Tintin au Congo* maak ik gebruik van de edities uit 1931, 1946 en 1975 uitgegeven door Casterman. Mijn algemene analyse is voornamelijk gebaseerd op de editie uit 1946, omdat de eerste uitgave uit 1931 niet meer in het Nederlands te verkrijgen is. Rekening houdende met de subtiele verschillen op woordniveau lijkt het mij raadzaam de versie uit 1946 als basis te nemen, en niet een editie die niet in mijn moedertaal geschreven is.

3.1. Algemene analyse '*Tintin au Congo*'

Het stripverhaal *Tintin au Congo* gaat over de avonturen van Tintin in de destijds Belgische kolonie. De positie van Tintin tegenover de Congolezen valt op zijn zachtst gezegd merkwaardig te noemen. Er lijkt een grote ongelijkheid te zijn in de verhouding tussen België en Congo, of meer specifiek tussen Tintin en de Congolezen. Dit uit zich in taal en afbeelding maar zeker ook door de verafgoding van Tintin. Het uit zich ook in de manier waarop Tintin de Congolezen behandelt en toespreekt en de grote rol die westerse uitvindingen spelen in de strip. Deze ongelijkheid licht ik toe in de volgende deelhoofdstukken.

3.1.1 *De manier van afbeelden: Tintin superieur aan de Congolees*

In *Tintin au Congo* wordt een vreemd beeld van Congolezen geschetst. De manier van afbeelden is typerend. De Congolees is pikzwart, heeft een enorme rode mond en een grote neus. Vaak loopt hij met een speer in zijn hand en draagt hij niet veel meer dan gouden sieraden, een lendendoek en een hoofdtooi of ander hoofddeksel.⁵⁸ De zwarte huid gecombineerd met de grote rode mond, een enorme rij witte tanden en de grote witte ogen creëren een heel absurd beeld. De Congolees kijkt voortdurend verwonderd en loopt de hele dag rond met een absurde grijns. Hij heeft grove trekken, terwijl Tintins ogen slechts stippen zijn en zijn mond en neus ook niet veel meer zijn dan een streepje. De tekenaar tekent dit vanuit westers perspectief. Het suggereert dat de blanke bevolking veel meer subtieler gelaatstrekken heeft; de bevolking ziet er daardoor veel verfijnder uit. De 'Ander' is direct

⁵⁸ Hergé. (1946). *Kuifje in Afrika*. Doornik: Casterman Pp. 9

bekend. Tintin wordt ook groter afgebeeld dan de Congolezen, of meer op de voorgrond. Wanneer hij met Koko afspreekt dat hij Kuifje zal dienen in Congo, lijkt Tintin wel dubbel zo groot.⁵⁹ Dit zet de machtsverhouding tussen deze twee personen kracht bij. De imperialistische ideologie wordt ontmaskerd door de manier van focalisatie. Alleen de westerse visie komt naar voren; de westerse bevolking lijkt daardoor veel beschaafder. Deze manier van afbeelden is typerend voor de manier waarop het westen destijds keek naar de kolonie. Het westen als geciviliseerd en ontwikkeld en de kolonie als onderontwikkeld en onaangepast. Subtiele gelaatstrekken, moderne kleding en neutrale gezichtsuitdrukkingen tegenover grove trekken, lendendoeken en hysterische blikken. Door Congolezen op een dergelijke manier af te schilderen en dit als waarheid naar buiten te brengen in België creëert Hergé een (eigen) waarheid. Deze afbeeldingen oefenen macht uit op het koloniale discours dat in België heerst. Het discours creëert op zijn beurt een waarheid: Belgen zijn superieur aan Congolezen. Foucault zei per slot van rekening dat waarheid gecreëerd wordt door wat er gezegd wordt. In het geval van Hergé, wordt er dus een werkelijkheid gecreëerd waarin Congolezen achterlijk en onontwikkeld - in de visie van de Belgen - zijn.

3.1.2 De gebrekkige taal van de Congolees

Opvallend bovendien is de wijze waarop de Congolees in *Tintin au Congo* spreekt. Er wordt gesproken in de taal van de kolonisator, waarbij duidelijk is dat dit niet de taal is van de gekoloniseerde. Het eerste wat een Congolees zegt in de strip is: 'Auw... Hij sidderklap gekregen heeft! ... Dat pijn doen!'⁶⁰ Het hulpje van Tintin, Koko, zegt: 'Blanke man hier geweest en mij geslagen heeft.'⁶¹ De Congolezen lijken structureel in een soort prematuurtaal te praten waarin zij niet alleen de persoonsvormen verkeerd gebruiken, maar ook complete woorden verzinnen. Ook hier is direct duidelijk dat er vanuit westers perspectief gefocaliseerd wordt. *Tintin au Congo* is geschreven door een extradiëgetische verteller: hij staat boven het verhaal. De focalisatie is vast en in handen van een externe focalisator waardoor er ruimte is voor een objectieve visie. Deze ontbreekt echter: de Congolezen spreken een zeer gebrekkige taal, maar wel de taal van de kolonisator. Deze taal

⁵⁹ Ibidem. Pp. 11

⁶⁰ Hergé. (1946). Pp. 6

⁶¹ Ibidem. Pp. 14

wordt dus hoger aangeschreven dan bijvoorbeeld het Kikongo: de Congolezen praten met elkaar ook in de taal van de overheerser.

Er is geen enkele Congolees die op een andere wijze spreekt, ook de andere Congolezen hebben een zichtbaar vreemde taal ontwikkeld. Zo zegt bijvoorbeeld het opperhoofd van een stam: 'Jij brave blanke bent. Jij hier blijf! Jij morgen samen met Babaoro's jagen op koning leeuw!' ⁶² Hieruit kun je opmaken dat niet alleen de laaggeschoolden een dergelijke taal spreken, maar ook de hooggeplaatste personen. Het verhaal wordt gepubliceerd in een vooraanstaand tijdschrift, en heeft dus macht. Op deze manier creëert Hergé waarheid in het discours. Hij oefent macht uit op de normen, waarden en werkelijkheid van het Belgische volk. Aangezien de volgende paragrafen verder in zullen gaan op de passages in *Tintin au Congo* zullen er vanzelf meer voorbeelden genoemd worden die zowel inhoudelijk als tekstueel interessant zijn. Om deze reden acht ik het niet noodzakelijk meer voorbeelden zuiver tekstueel te behandelen.

3.1.3 De ongelijke machtsverhoudingen

Wanneer Tintin met de boot naar Afrika gaat, wordt direct duidelijk wat de verhoudingen zijn: Een arts is blank, zijn assistent is zwart. ⁶³ De kapitein is blank, de matroos is zwart. ⁶⁴ Duidelijk is dus dat de hogere posities voor de blanken en de lagere voor de zwarten waren. Compleet in de lijn met de geschiedenis.

Ook Tintin neemt een donkere assistent, Koko. Wanneer hij afspreekt met Koko dat deze met hen mee zal gaan, kijkt Koko een beetje angstig, staat hij eerbiedig met zijn handen in elkaar en is een stuk kleiner dan Tintin. Tintin staat rechtop en wijst met zijn vinger naar Koko. ⁶⁵ Naast de manier van afbeelden, laat deze getekende lichaamstaal al de eerste signalen zien van de ongelijke verhoudingen tussen Tintin en Koko. Koko is de knecht: hij zet de tent op, hij kookt en hij doet wat Tintin zegt. Eveneens spreekt Tintin Koko ook direct bij zijn voornaam aan, terwijl Koko gedurende de hele strip Tintin met meneer (of massa in de strip van 1975) aanspreekt. De andere Congolezen (met uitzondering van de slechteriken) zijn eveneens zeer eerbiedig en zelfs het hondje van Tintin wordt met meneer aangesproken. Doordat dit wordt verteld vanuit een extradiëgetische vertelinstantie en een

⁶² Ibidem. Pp. 21

⁶³ Ibidem. Pp. 3

⁶⁴ Ibidem. Pp. 6

⁶⁵ Ibidem. Pp. 11

externe focalisator lijkt het verhaal de waarheid te vertellen. Doordat Hergé deze macht in handen heeft, heeft hij invloed op de normen en waarden binnen het discours. Hij brengt het als waarheid dat Afrikanen minderwaardig zijn.

Tintin spreekt de Congolezen op zijn beurt belerend aan, wat vooral te illustreren valt aan de hand van één specifieke scene. Tintin rijdt met zijn auto tegen een trein aan, waardoor de trein helemaal overhoop ligt. Dit geeft al aan dat Tintin en zijn westerse producten sterker zijn dan de Congolezen. Daarbij noemt hij de trein 'een oude tsjoek-tsjoe' terwijl een Congolees het 'mooi machien' noemt. Interessanter is echter de daaropvolgende gebeurtenis. Tintin treedt op als een ware kolonialist en maant de menigte tot stilte. Hij deelt bevelen uit om de trein te repareren. Hij roept: 'Aan de arbeid! ... Schamen jullie je er niet voor om dat arme hondje alleen te laten werken?...' En het hondje voegt toe: 'Vooruit luilakken, doe er ook eens wat voor!'.⁶⁶ Na een woordenwisseling werkt iedereen mee en Tintin stelt zich op als opzichter. Hergé geeft het signaal dat de Congolezen gehoorzamen wanneer je hen flink aanpakt. Ook geeft hij een signaal dat Congolezen het vuile werk moeten opknappen. Dit lijkt heel logisch door de westerse focailisatie: iedereen in de strip heeft er vrede mee. Als de Congolezen de trein hebben gerepareerd is iedereen Tintin dankbaar, en trekt hij de trein achter zijn auto veilig naar de plaats van bestemming. Hij wordt verder door de Congolezen op handen gedragen naar het dorp. Dit is niet de enige keer dat Tintin wordt bediend door de Congolezen. Zo zit hij samen met een missionaris in een boot, voortbewogen door vijf Congolezen.⁶⁷ Ook het hondje wordt vereerd en wordt zelfs koning van een stam.⁶⁸ Tintin is de eeuwige redder. Koko durft pas weer uit zijn schuilplaats te komen als Tintin terug is: 'Ah, dat meneer Kuifje is! Ik komen kan...'⁶⁹ En als er problemen zijn moet Tintin het altijd oplossen. Zelfs wanneer dat probleem betrekking heeft op iets waar Tintin totaal geen ervaring mee heeft, zoals het verjagen van een leeuw, komen de Congolezen naar hem toe.⁷⁰ Hij lost kleine ruzies op, maar ook oorlogen.⁷¹ Ook fungeert hij als dokter.⁷² Wanneer er een missionaris uit is gevallen voor de les, neemt Tintin dit

⁶⁶Hergé. (1946). Pp. 21

⁶⁷Ibidem. Pp. 53 & 35

⁶⁸Ibidem. Pp. 50

⁶⁹Ibidem. Pp. 14

⁷⁰Ibidem. Pp. 23

⁷¹Ibidem. Pp. 27 & 29

⁷²Ibidem. Pp. 28

moeiteloos over. Intussen jaagt hij ook nog even een leeuw weg.⁷³ Zonder de westerse hulp zou het Congolese volk hopeloos verloren zijn, probeert Hergé ons te vertellen.

Door deze externe focalisatie lijkt het verhaal objectief te worden verteld, terwijl de focalisatie in werkelijkheid alleen vanuit westers oogpunt plaatsvindt. Wat gezegd wordt creëert werkelijkheid in een discours. Alle negatieve uitspraken over Congo dragen bij aan het negatieve koloniale discours. Deze uitspraken creëren namelijk kennis, en deze oefent macht uit op het discours. De waarheid wordt op deze manier beïnvloed in het discours.

Het duidelijkste voorbeeld is echter te vinden wanneer Tintin een Congolees heeft gered van een slang en deze zich aanbiedt als slaaf: 'Jij mij leven gered... Ik nu jou slaaf zijn, edele blanke!'⁷⁴ De verhoudingen zijn duidelijk. De blanken zijn de slimme, alwetende machthebbers waar naar geluisterd moet worden. De Congolezen zijn dom en niet ontwikkeld en vooral nuttig voor de uitvoering. De Congolezen dienen ontzag te hebben voor de blanken. *Tintin au Congo* draagt dus bij aan het idee dat Congolezen inferieur zijn aan Belgen. Op deze manier draagt zij bij aan de normen, waarden en 'werkelijkheid' die in België heersen over Congo. De waarheid in een discours wordt gecreëerd door de uitspraken. Uiteindelijk zijn ze Tintin in het verhaal namelijk altijd erg dankbaar. De harde hand van de Belgen wordt zo niet negatief neergezet, maar als een nobel project om de Congolezen te helpen.

3.1.4 *De imposante rol van westerse uitvindingen*

In de verafgoding van Tintin spelen westerse uitvindingen een belangrijke rol. Dit begint al in de eerder genoemde aanrijding met de trein. Tintins auto is vele malen sterker dan de Congolese trein. Wanneer de Babaoro stam het aan de stok krijgt met een andere stam, zegt de legerleiding van deze stam: 'Mijn leger Europees gedrild is, en modern bewapend. Mijn leger zeker Babaoro's verslaan.'⁷⁵ Waarbij de boodschap eigenlijk is: een Europees leger wint het uiteraard van een Congolees leger. Ook het bedrog van de tovenaars van de Babaoro's brengt hij aan het licht door westerse uitvindingen. Hij gebruikt daarvoor een

⁷³ Ibidem. Pp. 33

⁷⁴ Ibidem. Pp. 32

⁷⁵ Ibidem. Pp. 29

grammofoonspeler en een filmprojector.⁷⁶ De Congolezen zijn enorm onder de indruk van Tintin en de tovenaar wordt afgevoerd.

Tintin wordt echter pas als de nieuwe tovenaar gezien wanneer hij een magneet inzet tijdens een gevecht. Zo zorgt hij ervoor dat alle vijandelijke speren niet op Tintin en de stam, maar op een boom terecht komen.⁷⁷ Ook een grote gevaarlijke olifant bestrijdt Tintin met een simpele westerse uitvinding: een vergrootglas.⁷⁸ Tintin bestrijdt het boze luipaard, door deze in een spiegel te laten kijken; het dier zo schrikt van zichzelf dat hij direct wegrent.⁷⁹ Een laatste voorbeeld is de inzet van rubber, het eerder genoemde belangrijke exportproduct van de toenmalige kolonie, om een buffel te bestrijden.⁸⁰ Ook hierin slaagt Tintin vrij gemakkelijk. Op meerdere plekken in het stripverhaal worden westerse uitvindingen ingezet, waarbij Tintin zijn handen niet eens vuil hoeft te maken. Hier zie je ook de superioriteit van het westen in terug: met een aantal simpele uitvindingen valt er gemakkelijk te winnen van dieren en Afrikanen. Dit is typerend: de kolonialisten hebben kennis, en dus macht. Precies zoals Foucault het schetst. De macht oefent weer invloed uit op het discours in België: degene met de meeste kennis zal namelijk ook wel de waarheid spreken.

3.1.5 De eindplaat als samenvatting van de verhoudingen

Het laatste opvallende fenomeen met betrekking tot de westerse visie op de kolonie is te vinden op de allerlaatste tekening van de strip. Hier wordt een overzicht gegeven van het dorp, terwijl het bezoek van Tintin besproken wordt. Vol ontzag wordt er teruggeblikt op de gebeurtenissen en de daden van Tintin en zijn hond. Eén van de Congolezen zegt bijvoorbeeld: "In Europa alle kleine blanken zo dapper als Kuifje."⁸¹ Waarmee geïmpliceerd wordt dat alle Europeanen heel bijzonder zijn. Dit wordt echter gefocaliseerd vanuit de westerse schrijver: de alwetende verteller. Bovenstaande in acht nemende kan er worden geconcludeerd dat er een hevige imperialistische ideologie uit het verhaal spreekt. De westerse focalisator benadrukt niet alleen dat de Belgen zich superieur voelen aan de Congolezen, maar ook dat de Congolezen het hier mee eens zijn. Een ander is ontzettend blij

⁷⁶ Ibidem. Pp. 25

⁷⁷ Hergé. (1946) . Pp. 30

⁷⁸ Ibidem. Pp. 40

⁷⁹ Ibidem. Pp. 54

⁸⁰ Ibidem. Pp. 58

⁸¹ Ibidem. Pp. 62

met de “tovermachien” (de fotocamera) van Tintin. De verheerlijking van de westerse uitvindingen vindt hier eens en te meer zijn ingang. Een kind wordt aangesproken met: “Jij niet zoet, jij nooit als Kuifje wordt!” Tintin is dus een held geworden waar tegen op gekeken wordt; hij dient als voorbeeld voor de nieuwe generatie Congolezen. Een oude Congolees doet de meest spraakmakende uitspraak: “Ik nooit Boela-Matari als Kuifje zien zal...!” Boela-Matari is de term die gebruikt wordt om de koloniale staat en de onweerstaanbare en dwingende kracht van het koloniale gezag aan te duiden. Het betekent ‘breker van stenen’ en werd oorspronkelijk gebruikt als bijnaam voor Henry Morton Stanley, omdat hij voor de aanleg van de wegen gebruik liet maken van dynamiet om de rotsen te verbrijzelen. Later is het een metafoor geworden voor het koloniale gezag. Tintin wordt dus gezien als het symbool van het koloniale gezag. De ongelijke verhoudingen worden hiermee met inspanning van beide partijen benadrukt, wat een passend slot is bij dit opmerkelijke stripverhaal.

3.2 Vergelijking verschillende uitgaven

Tintin au Congo is tweemaal herdrukt. Tijdens deze herdrukken zouden racistische uitdrukkingen en uitlatingen uit het verhaal zijn gelaten. Er wordt aangenomen dat de laatste editie dan ook direct de minst racistische uitgave van het stripverhaal is. Echt grote verschillen heb ik echter niet gevonden en of deze verschillen minder racistisch bevonden kunnen worden is nog maar de vraag.

3.2.1. Taalgebruik

Een belangrijk verschil is de titel van het verhaal. De oorspronkelijke Nederlandse titel van het verhaal is *Kuifje in Congo*, maar vanaf 1952 gaat het verhaal verder onder de naam *Kuifje in Afrika*. Op deze manier kan het verhaal niet meer direct gelinkt worden aan de voormalige kolonie Congo, maar aan heel Afrika. Het stripverhaal, met haar omstreden racistische uitingen, is niet langer op de voormalige kolonie van toepassing, maar eerder op een willekeurig land in Afrika. Verder zijn er nog een aantal kleine aanpassingen. In de twee

eerste edities spreekt men Tintin aan met meneer, in de laatste editie is dit massa geworden.⁸² De connotatie van massa is meester.

Een ander belangrijk verschil is eveneens te vinden in het taalgebruik van de Congolezen. Ze lijken iets minder vreemd Nederlands te spreken. Zo worden haai-beesten gewoon haaien.⁸³ En praat een vader minder vreemd tegen zijn kind wanneer ze Tintin per boot zien arriveren. “Jij dat grote schip ziet daar? Dat schip Sneeuwvitje heet en Kuifje en Bobbie hierheen brengt...” wordt: “Jij die grote boot zien, Sneeuwvitje? Die boot Kuifje en Bobbie meebrengen...”⁸⁴ Dit is natuurlijk nog steeds verre van algemeen beschaafd Nederlands, maar het komt al iets meer in de richting.

3.2.2 Hiërarchie

Verder lijkt de hiërarchie tussen Kuifje en de Congolese bevolking iets minder aanwezig te zijn in de gesprekken tussen Tintin en Congolezen. Zo draagt Tintin in 1946 Kuifje nog op wat hij moet doen: “Afgesproken Koko. Jij gaat met ons mee.” In 1975 verandert dit in een meer gemoedelijker: “Dat is dan afgesproken Koko? je zult de hele reis meemaken...” De afbeeldingen bij het verhaal blijven echter dezelfde.

Toch lijkt er in de editie van 1975 weer meer de nadruk gelegd te worden op het verschil in huidskleur. Congolezen worden in 1975 benoemd als zwartjes of negers. Koko zegt over zichzelf: “Blanke massa hier geweest zijn en zwartje geslagen hebben...”⁸⁵ Terwijl Koko in 1946 nog zei: “Blanke man hier geweest en mij geslagen heeft.”⁸⁶ Bovendien zei een Congolees tegen Kuifje in de editie van 1946: “Kijk ‘ns wat jij arme kleine jongen aangedaan hebt.”⁸⁷ In dezelfde context zegt deze Congolees in de editie van 1975: “Kijk wat jij arme kleine Neger aangedaan hebben.”⁸⁸

⁸² Hergé. (1946). Pp. 6 & Hergé. (1975). *Kuifje in Afrika*. Doornik: Casterman Pp. 6 & Hergé. (1931). *Tintin au Congo*. Brussel: Le Vingtième Siècle Pp. 6

⁸³ Ibidem. Pp. 6

⁸⁴ Ibidem. Pp. 9

⁸⁵ Hergé. (1946). Pp. 14

⁸⁶ Hergé. (1975). Pp. 14

⁸⁷ Hergé (1946). Pp. 20

⁸⁸ Hergé (1975). Pp. 20

3.2.3 Omgang met dieren

Het belangrijkste verschil tussen de edities uit 1931 en 1946 is echter te vinden in de passage over een neushoorn. Tot en met 1946 beschouwt Tintin de neushoorn als jachttrofee. Hij probeert hem eerst neer te schieten met een geweer, maar vanwege de dikke huid lukt dit niet. Vervolgens besluit hij de neushoorn zonder pardon op te blazen met dynamiet. In 1975 is het een stuk diervriendelijker. De neushoorn pikt het geweer van Tintin terwijl deze onschuldig aan het filmen is. De neushoorn laat het geweer een keer afgaan en rent dan gauw weg. De neushoorn blijft leven. Vanzelfsprekend zijn afbeeldingen hierbij veranderd.

Afgezien van deze verschillen verandert er weinig noemenswaardigs in de loop der jaren. De vergelijking met de uitgave van 1931 kon ik moeilijk maken omdat deze in het Frans geschreven is. Vergelijking op het gebied van discriminerende taal is niet haalbaar wegens de connotatie. Op het gebied van afbeeldingen is er door de jaren heen niets veranderd, behalve dat de plaatjes vanaf 1946 zijn ingekleurd. De enige plek waarop er nieuwe afbeeldingen zijn getekend is op de pagina van de neushoorn.

3.3 *Het koloniaal discours in 'Tintin au Congo'*

3.3.1 *Conclusie vergelijkende analyse 'Tintin au Congo'*

Het idee heerst dat *Tintin au Congo* door de jaren heen steeds minder racistisch is geworden. Hier zijn wel argumenten voor aan te dragen, maar in mijn ogen is het eerder tegengesteld. Weliswaar lijkt het alsof Tintin minder betuttelend met Koko omgaat, maar dit is dan ook direct de enige positieve ontwikkeling op het gebied van racisme in de strip.

Dat de titel van de strip van *Kuifje in Congo* is veranderd in *Kuifje in Afrika* is niet minder discriminerend, maar juist heel erg dubieus. De strip is tenslotte gebaseerd op de gebeurtenissen in Congo. Hergé had duidelijk Congo in zijn hoofd toen hij deze strip maakte. De strip heeft dan wel een andere naam heeft gekregen, maar is niet wezenlijk veranderd. Bovendien zijn bijvoorbeeld de missieposten en het beschavingsoffensief zeer kenmerkend voor het optreden van België in de kolonie. Door deze naamsverandering wordt het probleem dus alleen maar verplaatst en vergroot. De uitgeverij wil niet meer dat er wordt gezegd dat de strip een verkeerd beeld neerzet van Congo, dus zorgt ze dat de strip gaat over Afrika in het algemeen.

Bovendien spreken de Congolezen in de strip uit 1975 over zichzelf als ‘negers’ of ‘zwarten’, terwijl ze eerst gewoon ‘hij’ of ‘zij’ zeiden. De connotatie van neger of zwarte is, in ieder geval tegenwoordig, negatiever dan het neutrale ‘hij’. Daarnaast verandert het beschaafde ‘meneer’ in het onderdanige ‘massa’, dat ‘meester’ betekent. Ook dit lijkt mij eerder de verschillen te benadrukken dan te ontkrachten. Daar komt bij dat de afbeeldingen niet aangepast zijn, dus dat de weergave van de strip in 1931 net zo racistisch is als dat dit in 1975 het geval is.

Een belangrijke nuance die hier gemaakt dient te worden is dat we nu naar de strip kijken vanuit ons huidige discours. Onze opa’s en oma’s gebruikten het woord ‘nikker’ als een verwijfwoord naar iemand met een donkere huidskleur. Dit was niettemin racistisch, maar racisme paste toen in het discours. Tegenwoordig is racisme verwerpelijk, destijds was het veel meer geaccepteerd. In de periode dat *Tintin au Congo* is gemaakt werden er veel boeken uitgebracht met titels als *Oki en Doki bij de nikkers* (1957) en *De neger die wit wilde zijn* (1947). Tegenwoordig is dit uit den boze. Als er nu een boek wordt uitgebracht met een dergelijk woord in de titel is dit om aan te geven hoe erg het vroeger was, zoals *Zwart : Sambo, Tien kleine nikkertjes, Pijpdedrop, Pompernikkel en anderen: het beeld van de zwarte mens in de Nederlandse illustratiekunst 1880-1980* (2008). In die tijd was de connotatie van ‘neger’, ‘zwarte’ of ‘nikker’ niet minder beladen, maar wel meer geaccepteerd. Het zich superieur voelen ten opzichte van mensen met een andere huidskleur was destijds veel normaler. Dat dit normaler werd gevonden impliceert ‘verschil’, waaruit blijkt dat taal macht uitoefent in een discours.

3.3.2 De westerse koloniale visie op Congo

In *Tintin au Congo* wordt een denigrerend beeld neergezet van de Congolese bevolking. Dit komt op alle fronten naar voren. De Europeanen hebben meer subtiele gelaatstrekken en zien er zeer geciviliseerd uit. De Congolezen lijken op zwarte pieten en dragen allemaal niet meer dan een lendendoek en een speer. Bovendien maken de Congolezen consequent dezelfde taalfouten terwijl de Europeanen zich keurig kunnen uitdrukken. Daarnaast zijn de Europeanen altijd de baas en volgen de Congolezen gedwee de bevelen op. Ook kijken zij op tegen hun Europese meerderen. Westerse uitvindingen spelen een grote rol en Tintin kan alle problemen van de Afrikanen oplossen.

In dit alles schemert het beeld wat in België heerste over Congo duidelijk door. *Tintin au Congo* werkt hier hard aan mee: het stripverhaal creëert een werkelijkheid waarin de Belgen gemakkelijk kunnen geloven. Zoveel mensen zijn er tenslotte niet in Congo geweest. De westerse focalisatie lijkt objectief, maar is het alles behalve Het verhaal oefent dus grote invloed uit binnen het discours: macht en kennis creëren waarheid. De onwetendheid van Hergé en de aanwijzingen van de katholieke uitgeverij Le Vingtième Siècle zorgen voor een eenzijdig beeld. De focalisatie gebeurt alleen vanuit Hergé: een westers perspectief. Uit onderzoek van Mieke Bal blijkt dat de persoon die het meeste focaliseert het meest sympathiek wordt gevonden. De westerse visie is dus veel aannemelijker omdat je hier beter 'bij' kunt. Zoals bekend waren er destijds veel missionarissen in Congo te vinden. Daarbij kun je veronderstellen dat de uitgeverij wilde dat duidelijk werd dat er in Congo goed en noodzakelijk werk werd gedaan in het westerse beschavingsoffensief. Deze kanttekeningen in acht nemende kunnen we stellen dat het Belgisch discours met betrekking tot Congo toch zeer negatief was. Het beeld wat Hergé schetst en daarmee uitstraalt als waarheid schetst voor de Belgische bevolking kan niet positief genoemd worden. De Afrikanen staan onder de Europeanen en pas als zij verwestern kunnen ze enigszins serieus genomen worden.

4. Discoursanalyse Erwin Mortier

In de roman *Afscheid van Congo* beschrijft Erwin Mortier de reis die hij maakt samen met Jef Geeraerts, journalist Lieven vandenHaute en cameraman Vincent Ponnette in Congo. De focus ligt op hoe Congo er nu, vijftig jaar na de onafhankelijkheid, aan toe is en hoe Jef Geeraerts dit beleeft. Jef Geeraerts is sinds de onafhankelijkheid niet meer in Congo geweest en heeft het land uit zijn leven gebannen, zo zegt hij: "Afrika was dood in mij."⁸⁹ Hij was destijds de enige kolonisator die schreef over zijn ervaringen in het land. Al snel wordt duidelijk dat Jef Geeraerts tijdens zijn zevenjarig verblijf in Congo steeds meer een afkeer kreeg van het Belgisch beschavingsideaal en van de manier waarop de kolonistoren omgingen met de bevolking. Zo vertelt hij tegen Mortier "Pas toen ik begreep waar het koloniale systeem daadwerkelijk om draaide heb ik het resoluut verworpen".⁹⁰ Toch was ook hij een strenge kolonisator die regelmatig letterlijk de zweep eroverheen haalde.

4.1. De westerse visie op Congo

In het boek wordt duidelijk hoe sterk de koloniale visie van België was (en nog steeds is). Zo schrijft Erwin Mortier op een goed moment: "Congo was al tien jaar een onafhankelijke staat, maar in de politieke psyche was het land ideëel nog steeds van ons".⁹¹ Dit kan worden geïllustreerd aan de hand van de hoeveelheid missieposten die zijn overgebleven in Congo, waarover Mortier stelt: "Congo moest bezaaid zijn met missieposten in diverse stadia van verval"⁹², waarmee duidelijk wordt dat de Belgische aanwezigheid zeker niet uit het land verdwenen is. In het boek wordt het beeld geschetst dat Geeraerts het land niet langer wil overheersen, maar zich er wel thuis voelt. Op de vraag waarom hij in het land is zegt hij: "Ik ben op bezoek. (...) Dit is mijn land."⁹³ Hij herhaalde op meerdere momenten dat Congo zijn land is, maar dat hij bedroefd is dat hij zo oud is. Over de onafhankelijkheid zegt de voormalige kolonisator: "Zeven jaar lang heb ik hier de baas mogen spelen. En toen was het

⁸⁹ Mortier, E. (2010). *Afscheid van Congo*. Amsterdam: De Bezige Bij. Pp. 167

⁹⁰ Ibidem.. Pp. 40

⁹¹ Ibidem.. Pp. 11

⁹² Mortier, E. (2010). Pp. 14

⁹³ Ibidem. Pp. 92

voorbij.”⁹⁴ Verderop stelt hij “Ik heb aan het koloniale systeem meegewerkt, zeer zeker. (...) Dat het kolonialisme een leugen was, werd me langzaam duidelijk tijdens de jaren dat ik hier was.”⁹⁵ Een belangrijke rol hierin speelde het feit dat België geen enkele aanstalten had gemaakt om de Congolezen op te leiden. Uit het laatste citaat blijkt vaag dat Geeraerts niet altijd zo positief heeft gehandeld richting de Congolezen, dit blijft echter buiten schot. Wij horen namelijk over de geschiedenis via de variabele focalisatie van Geeraerts of Mortier. Geeraerts vertelt dat hij anders was dan de andere kolonisatoren, waardoor hij direct al als sympathiek ervaren wordt.

Tegen het einde zit Mortier toch nog met een hoop vragen: “Wat hebben we hier ooit te zoeken gehad? Wat stelden we ons eigenlijk voor? Wat deden wij hier?”⁹⁶ Mortier laat zijn onbegrip zien tegenover het koloniale systeem. Hij stelt de vragen die je als lezer ook hebt, waardoor we ons sterk verbonden voelen met Mortier. Hij zegt tenslotte wat wij denken, en daarom vinden we de rest van zijn bevindingen eveneens vrij waarschijnlijk. De focalisatie wisselt af tussen Mortier en Geeraerts in het boek. Beiden vertellen ze over hun afkeer van het koloniale regime, maar tegelijkertijd wijzen ze op de huidige precaire toestand in Congo. Doordat ze zo duidelijk hun afkeer kenbaar maken en je als lezer Congo leert kennen vanuit de ogen van deze twee heren, heeft de lezer de neiging om alles wat zij zeggen of doen sympathiek en ‘waar’ te vinden. Zij vertellen namelijk waarom ze iets doen; waarom en wat ze erbij voelen. Hierdoor worden hun standpunten al vrij snel als waar en vanzelfsprekend aangenomen, omdat de lezer er een beeld bij krijgt: gecreëerd vanuit een westers hedendaags perspectief. Het is echter allemaal interne focalisatie: zowel Geeraerts als Mortier hebben een rol in het verhaal: zij zijn dus partijdig en hebben te kampen met beperkingen. Maar met name Mortier heeft veel kennis van de geschiedenis, welke macht creëert. Hij kan gemakkelijk waarheid creëren door deze kennis. Het discours over Congo wordt hierdoor eveneens beïnvloed.

De twee heren zijn echter helemaal niet zo postkoloniaal als je in eerste instantie zou denken. De roman schets op een aantal plekken het beeld van Congo alsof het niet begrepen kan worden, waarbij exotisme zijn intrede maakt. Zo zegt Mortier: “En toch, ik vergaap me aan de mensen die ik hier zie”, waarmee hij aangeeft het bijzonder te vinden hoe anders de

⁹⁴ Ibidem. Pp. 121

⁹⁵ Ibidem. Pp. 163

⁹⁶ Ibidem. Pp. 176

bevolking is. Geeraerts is er altijd openlijk voor uit gekomen dat hij een voorliefde heeft voor de Afrikaanse dames. Ze zijn wild, spannend en explosief. Zo zegt hij tegen de Congolese bevolking: “Toen ik hier werkte als Mondele Mboka hield ik ook veel van jullie vrouwen... wat waren zij mooi”.⁹⁷ Mortier spreekt van een “dierlijke aantrekkingskracht en fascinatie” die zij op Geeraerts uit oefenden.⁹⁸ Meer dan eens wordt het ‘dierlijke’ van de bevolking echter benadrukt. Niet alleen met betrekking tot het seksuele, maar ook de alertheid waarmee de chauffeur rijdt noemt Mortier dierlijk.⁹⁹ Door deze verwijzing naar het onbegrijpelijke en dierlijke, en de continue nadruk op het verlangen van de Congolezen naar het koloniale regime, wordt er een onbegrijpelijk beeld van de Congolezen geschetst. Enerzijds heerst er onbegrip over het verlangen naar overheersing en onderdrukking, anderzijds lijken we het volk niet te kunnen zien als soortgelijk vanwege hun dierlijke en wilde trekken.

4.2 Het geromantiseerde beeld van de kolonisator

Bovendien wordt heel duidelijk naar voren gebracht dat de bevolking van Congo trots is op de onafhankelijkheid, maar tegelijkertijd ontzettend teleurgesteld in het eigen regime. In de roman wordt duidelijk het beeld geschetst dat er sinds de onafhankelijkheid niets meer aan het land gedaan is. “Het optimisme is geweken, het beton gebleven”¹⁰⁰, is een zin die gevoelsmatig gedurende de hele roman terugkomt. De wegen zitten vol putten, stroom- en watervoorziening is een zeldzaamheid en alle gebouwen verloederen. Volgens Mortier doet de bevolking zijn best om de schijn op te houden, maar uit zich tegelijkertijd ook regelmatig kritisch over de status van het land. Mortier merkt dan ook op: “De zo geroemde Congolese vrolijkheid heeft veel weg van een masker”.¹⁰¹ De eeuwige tragedie van Congo lijkt te zijn dat zij te rijk is aan grondstoffen, waardoor ze voortdurend wordt leeggeroofd. Bovendien is Congo in de sfeer van laagopgeleiden gebleven na de onafhankelijkheid. Mortier vraagt zich daarbij af of er nog kinderen zullen zijn die het hoger onderwijs kunnen volgen wanneer de

⁹⁷ Mortier, E. (2010). Pp. 103

⁹⁸ Ibidem. Pp. 54

⁹⁹ Ibidem. Pp. 70

¹⁰⁰ Ibidem. Pp. 23

¹⁰¹ Ibidem. Pp. 49

missionarissen het land verlaten.¹⁰² Hij begrijpt dat het volk de wanhoop nabij is en zegt dan ook: “Ik kan voor het Congolese heimwee naar het tijdperk van de Belgen enig begrip opbrengen.” Deze opmerking is op zijn zachts gezegd curieus te noemen. Mortier schetst een onhoudbare levenssituatie in Congo en gaat mee in het idee dat alles beter was in het koloniale tijdperk, terwijl hij ongetwijfeld weet heeft van de vreselijke geschiedenis. Hij lijkt echter sympathiek, waardoor hij de waarheid kan beïnvloeden. De lezer is geneigd om aan te nemen dat de situatie in Congo ook daadwerkelijk onhoudbaar is.

De Congolezen lijken hun voormalig kolonistoren te verheerlijken en geen oog meer te hebben voor het geweld dat zij hebben toegepast. Op het vliegveld van Congo is Jef Geeraerts aangeslagen wanneer een beambte hem met papa aanspreekt: “Papá, zeggen ze. (...) Heb je dat gehoord? Dat zouden ze vijftig jaar geleden niet gedaan hebben.”¹⁰³ Geeraerts wordt als held onthaald, alsof hij het land komt bevrijden. Toch wordt door de roman heen een beeld geschetst van een stereotype agressieve kolonistator. In een gesprek met zijn oude vriend Michel Egbunde erkent hij dat hij zeker ‘een kwaad diertje’ was en zijn vastberadenheid om niet te vertellen wat zijn bijnaam Mondele Mboka betekent, voorspelt ook niet veel goeds.¹⁰⁴

Toch krijgen we serieus het idee dat de bevolking de koloniale overheersing niettemin mist. Zo zegt een oudere man tegen Geeraerts: “De Belgen hebben veel goeds voor ons gedaan, maar u bent te vroeg weggegaan. (...) We hebben u nog altijd nodig”.¹⁰⁵ De bevolking lijkt elke kans aan te grijpen om bij de Belgen aan te kaarten dat België in hun land moet ingrijpen. De hoofdlijn van de roman lijkt dan ook te zijn: Congo zit diep in de problemen en is gedesorganiseerd. De hoop wordt uitgesproken dat België het kan redden. “Vroeger, in de jaren van Missjé Gérards, was het hier goed leven. (...) Maar nu? (...) Il faut faire bouger les choses, n’est-ce pas?” spreekt een weemoedige burger uit.¹⁰⁶ Uit elk gesprek met de bevolking spreekt de wanhoop. Dit is echter weer de manier van focaliseren en misschien ook wel manipuleren. Mortier schetst het beeld van een vreselijk achtergebleven Congo. Hij trekt de lezer mee in het idee dat Congo het niet alleen af kan.

¹⁰² Ibidem. Pp. 128

¹⁰³ Ibidem. Pp. 22

¹⁰⁴ Ibidem. Pp. 75

¹⁰⁵ Mortier, E. (2010). Pp. 103

¹⁰⁶ Ibidem. Pp. 122

Natuurlijk geeft hij hier ook België de schuld van, maar dat Congo niet op eigen benen kan staan is zijn belangrijkste boodschap.

Wanneer het reisgezelschap in de stad Yandongi arriveert, juicht de gehele streek hen toe en is iedereen euforisch dat de oude leider terug is.¹⁰⁷ Over deze ontvangst schrijft Mortier: “Dit is het soort ontvangst dat ik me eerder in oude prentenboeken zou voorstellen, of in de albums van Tintin – een verwelkoming die nostalgisch aandoet, maar die me ook vervult van onbehagen en onwennigheid (...), alsof we nog altijd de machtige, alwetende blanken zijn.”¹⁰⁸ Wederom schetst hij het beeld van een bevolking die nog vol ontzag is voor de blanke voormalig overheersers.

In de stad wordt een toneelstukje opgevoerd waarbij duidelijk wordt dat Geeraerts de bevolking sloeg als ze iets misdaan hadden. De Congolezen kijken hier met zichtbaar vermaak naar. Over dit geweld vertelt hij: “Op de Koloniale Hogeschool zeiden ze dat zwarten discipline nodig hadden, dus moesten ze geslagen worden.”¹⁰⁹ De bevolking lijkt de strenge optredens te missen. Jef Geeraerts zegt verder nog over de Koloniale Hogeschool: “Het racisme werd erin gestampt. De zwarten waren een minderwaardig ras.”¹¹⁰ (...) In mijn daden heb ik dit systeem bevestigd, maar ik hield van de zwarten. (...) De meeste blanken bleven hen als een diersoort bekijken.”¹¹¹ Geeraerts vertelt zelf over zijn bijzondere positie: hij was veel minder racistisch dan zijn collega’s. Mortier onderstreept dit kracht bij door de Congolezen dit eveneens te laten vertellen. Zo zegt een oude man tegen het reisgezelschap: “Missjé Gérard was een goede blanke. Hij behandelde ons als mensen. De andere blanken keken op ons neer.”¹¹² De man hoopt dat de Belgen terugkomen: “Alles zou beter gaan als de blanken met ons zwarten samenwerkten, en zeker de Belgen. (...) De Belgen waren als vaders.”¹¹³ Het gevoel heerst dat de Belgen het volk nooit los hadden mogen laten. Zo vraagt een jongeman aan het gezelschap: “Waarom hebben jullie ons in de steek gelaten?”¹¹⁴ Tegelijkertijd weet de bevolking dus heel goed dat de koloniale overheersing zeer streng was, maar toch verlangen ze terug naar die tijden van betere voorzieningen en relatieve welvaart. Mortier schetst een eenzijdig beeld van voornamelijk positieve verhalen over

¹⁰⁷ Ibidem. Pp. 142-143

¹⁰⁸ Ibidem. Pp. 144

¹⁰⁹ Ibidem. Pp. 146

¹¹⁰ Ibidem. Pp. 164

¹¹¹ Ibidem. Pp. 165

¹¹² Ibidem. Pp. 230

¹¹³ Ibidem. Pp. 231

¹¹⁴ Mortier, E. (2010). Pp. 147

Geeraerts en over het koloniale regime, afwisselend spreekt hij hier zijn begrip en onbegrip voor uit. Door deze wisselende mening is vooral Mortier erg sympathiek. Bovendien heb je als lezer al gauw de neiging om hem te geloven, voor je gevoel belicht hij namelijk alle zijden. Echter vertelt hij weinig positiefs over de staat waarin Congo verkeert. Ook heeft hij niemand laten vertellen hoe verschrikkelijk het koloniale regime destijds was. Eigenlijk schetst Mortier dus een heel zeer eenzijdig beeld van Congo.

4.3 Het discours van Erwin Mortier

In *Afscheid van Congo* schetst Erwin Mortier een duidelijk maar gecompliceerd beeld van het hedendaagse Congo. Enerzijds laat hij duidelijk naar voren komen dat het kolonialisme wat België destijds heeft toegepast ontzettend fout was: hij gruwelt van de agressie en overheersing en snapt niet hoe een land tot zo iets in staat kan zijn. Ook Jef Geeraerts laat duidelijk zien dat hij, naarmate hij er meer afstand van kon nemen, het koloniale discours van België in Congo afkeurt. Met afschuw spreken zij over het racisme, de onderdrukking en de uitbuiting. Ze schamen zich voor het gebrek aan aandacht om het land sterk en zelfstandig te laten worden. Doordat deze schaamte zo openlijk wordt uitgetekend heeft de lezer de neiging om het andere aspect dat zo duidelijk naar voren komt eveneens te geloven.

Anderzijds wordt namelijk de nadruk gelegd op de wanhopige toestand waarin Congo nu lijkt te verkeren. Een groot deel van de roman bestrijkt de beschrijving van een verpauperd Congo waarin de voorzieningen van een twijfelachtig niveau zijn en mensen zwaar onderbetaald worden. Hij zegt geregeld dat het ene kolonialisme het andere heeft vervangen. Met andere woorden: in vergelijking met het huidige regime in Congo lijkt België het nog niet zo slecht gedaan te hebben. In de tijd van de Belgische overheersing waren de wegen nog goed, er was water en licht en iedereen kon rondkomen. Mortier benadrukt dat het land niets meer gedaan heeft om het in goede toestand te behouden sinds de onafhankelijkheid. Bijzonder vaak lezen we gesprekken waarin de bevolking benadrukt dat België terug moet komen om het land te helpen, omdat het Congo zelfstandig niet lijkt te lukken. Jef Geeraerts is geen schoft meer die hardhandig optreedt tegen mensen die zich verzetten tegen het regime, maar een held die het land leefbaar maakte.

In de manier waarop Mortier de huidige situatie beschrijft zit dus een grote discrepantie. Twee kanten overheersen: de schaamte van de manier waarop België zich

heeft gedragen en de ontzetting over het huidige verpauperde Congo. Ook de manier waarover Erwin Mortier over de Congolezen schrijft is wonderlijk te noemen. Over het algemeen is hij vrij genuanceerd in zijn uitingen en wordt het volk niet als 'anders' neergezet. Twee aspecten zijn daar echter een uitzondering op. In de eerste plaats komt zoals eerder gezegd het dierlijk genoemde aspect van de bevolking duidelijk naar voren. Geeraerts heeft een dierlijke aantrekkingskracht voor de 'wilde' Congolese vrouwen en de bevolking heeft dierlijke trekken. Wanneer het reisgezelschap te weinig geld geeft of iets dergelijks, is de spanning om te snijden en gedragen de Congolezen zich als onbetrouwbare wilden. Hiermee zet Mortier hen negatief neer als wonderlijk en onbetrouwbaar, als iets wat wij niet kennen. Ten tweede lijkt Mortier te begrijpen dat de bevolking terugverlangt naar de Belgische overheersing. Dit is op zich heel bijzonder, aangezien hij tegelijkertijd ook met afschuw spreekt over het koloniale regime. Hij schetst een behoorlijk negatief beeld van het huidige Congo, waarbij hij niet lijkt te snappen waarom het land zo verpauperd is. Ook Mortier raakt er, net als de bevolking, steeds meer van overtuigd: onder België was alles beter. En ook de lezer begint te vermoeden dat de bevolking gelijk krijgt doordat Mortier, die gedurende de roman het vertrouwen van de lezer heeft gekregen, zich hierbij aansluit.

4.4 Het postkolonialisme van Mortier

Deze dubbele lading van de roman is nogal dubieus. Tegelijkertijd zet Mortier zich af van het eerdere koloniale discours, waarbij hij hoopt dat Congo een zelfstandige welvarende natie kan worden. De titel van de roman *Afscheid van Congo* duidt in de eerste plaats op het laatste bezoek van Geeraerts aan de voormalige kolonie, maar Mortier geeft er een diepere betekenis aan. Hij ziet het als een afscheid van het land dat voor kort nog erg op België gericht was, maar zich nu zelfstandig verder moet ontwikkelen. Over het Congo dat aan het ontstaan is zegt hij: "het Congo van de eenentwintigste eeuw, waarvan niemand met zekerheid kan zeggen hoe het er zal uitzien en hoe het zijn inwoners in de komende decennia zal vergaan."¹¹⁵ Waarmee hij benadrukt dat het land zich los moet maken van België en op eigen benen moet staan, maar waarmee hij tegelijkertijd ook zijn twijfels uit over hoe dit zich zal ontwikkelen. Mortier benadrukt dus aan de andere kant ook de

¹¹⁵ Mortier, E. (2010). Pp. 277

afhankelijkheid van de Congolezen en hun onvermogen om op eigen benen te staan. De verheerlijking van het koloniale regime vindt hij wel enigszins bizar, maar hij begrijpt het eveneens.

In *Afscheid van Congo* wordt enerzijds de afkeer tegenover het koloniale regime benadrukt, waarbij duidelijk ruimte is voor een postkoloniale visie. Mortier keert zich af van het eerdere discours en wil de Congolezen zien als gelijkwaardig. Hij bekijkt het regime vanuit de ogen van de Congolezen in die zin dat hij vol afschuw is van de overheersing. Ook geeft hij aan niet te begrijpen waarom België zo iets heeft kunnen doen. Hij neemt duidelijk standpunt in tegen het kolonialisme en gaat 'aan de zijde' van de Congolezen staan. Anderzijds lijken zijn twijfels aan het vermogen van Congo om zelfstandig en welvarend te worden niet erg postkoloniaal. Hij begrijpt dat de Congolezen terugverlangen naar België en de zelfstandigheid geen succes vinden. Echter, ook dit standpunt, lijkt juist een postkoloniaal standpunt te zijn. Door te denken als een Congolees, en begrip te hebben voor zijn manier van denken, staat hij juist op hetzelfde niveau. Mortier geeft hiermee aan hun visie op het kolonialisme niet af te keuren, maar deze te begrijpen. In deze roman poogt Mortier Congo te zien vanuit de ogen van een Congolees en niet vanuit de ogen van een blanke. Hij loopt tegen cultuurverschillen aan en uit zijn verbazing over bepaalde aspecten van de bevolking, maar hij toont zeker begrip voor de gedachten van de gemiddelde Congolees. Wellicht is België hier schuldig aan, maar toch komt naar voren dat het westen nog superieur is aan Congo. Het westen heeft meer kennis, heeft zijn zaken beter op orde en is minder vreemd. Dit gevoel dat Mortier uitspreekt creëert een waarheid wat invloed heeft op het huidige discours in België. De voortdurend westerse focalisatie zorgt dat er geen ruimte is voor de visie van 'de Ander', waardoor de macht volledig in handen is van de westerse focalisatoren.

5. Conclusie

5.1 Vergelijking koloniaal discours in 'Tintin au Congo' en 'Afscheid van Congo'

In *Tintin au Congo* wordt een eenzijdig beeld geschetst. Namelijk het beeld van een onderontwikkelde Congolees die 'opgevoed' moet worden volgens het westerse beschavingsideaal. De Europeaan is in het stripverhaal beduidend slimmer dan de Congolees en treedt ook veel meer op de voorgrond. De Belgen worden neergezet als redders en helden en worden verheerlijkt door de Congolezen. Dit is een beeld wat in 1931 graag geschetst wordt: België buit Congo niet uit, maar is juist een goede overheerser van het land. Het volk krijgt zo de kans om beschaafder te worden en te leren van de Belgen. Zonder België zou het land nooit welvarend kunnen worden. Dit komt doordat het verhaal geschreven is vanuit een westerse visie en er geen ruimte is voor nuance vanuit de Congolese kant. Daar komt bij dat het verhaal een vaste focalisator heeft vanuit het westen. Deze focalisator is extern: hij staat buiten de geschiedenis en zou dus een objectief beeld moeten schetsen. Maar dit is niet het geval: er is alleen ruimte voor een westers perspectief.

Het visuele aspect draagt bij aan het negatieve koloniale discours, echter zijn de afbeeldingen in *Tintin au Congo* in de verschillende edities niet veranderd. Er kan dus geen vergelijking worden gemaakt.

In *Afscheid van Congo* wordt een ander beeld geschetst. De focalisatie is variabel: hij ligt in handen van Geeraerts en Mortier. Daarbij is deze intern: het zijn tegelijkertijd personages in het verhaal, dit zou betekenen dat zij partijdig zijn en beperkingen hebben. Het koloniale regime wordt verafschuwd en Mortier probeert de Congolezen te zien als gelijkwaardig. Mortier vertelt het verhaal en probeert daarbij ook de Congolese visie te vertellen. Hij schrijft over de wandaden van de kolonistoren. Maar de focalisatie in handen van de westerse personages is inderdaad partijdig: de Congolese zijde wordt nog te weinig belicht. Doordat de focalisatie bij de westerse personages blijft liggen kan de lezer zich hier sneller mee identificeren, en sympathiseert hij hier al snel mee.

Er is wel een belangrijk verschil tussen de twee verhalen. Waar Hergé lijkt te zeggen dat Congo reddeloos verloren is zonder de westerse invloeden van een held als Tintin, zegt Mortier dat Congo zich juist los moet maken van België. Maar hoe graag Mortier zou willen

dat Congo op zijn eigen benen kwam te staan, hij ziet nog niet in hoe. Dit is een belangrijke gemene deler van de twee verhalen: de twijfel aan een goed en zelfstandig bestaan van het land. Mortier rekt dit toe aan het twijfelachtige koloniale optreden van België: Congo werd zelfstandig terwijl er een miniem aantal hoogopgeleide Congolezen waren. De voormalige kolonisator heeft het land dus ook niet de kans gegeven om zelfstandig en welvarend te worden. In *Tintin au Congo* schetst Hergé een beeld van een achterlijk Congo met onbeschaafde mensen die de hulp en de harde hand van de kolonistoren nodig heeft. Deze twijfel aan een welvarend zelfstandig bestaan van Congo komt dus uit een heel ander idee voort bij beide schrijvers.

Het grootste verschil is dat de Congolezen in *Afscheid van Congo* als gelijkwaardig worden gezien. Bovendien wordt er kritiek geleverd op het koloniale bestaan. In *Tintin au Congo* wijst Hergé op de 'achterlijkheid' (in westers perspectief) van de Congolezen en laat hij zien dat het Congolese volk dolblij moet zijn met de hulp van het ontwikkelde westen.

5.2 Antwoord op de hoofdvraag

De hoofdvraag luidt: **Op welke manier is er een racistisch en koloniaal discours werkzaam in *Tintin au Congo* en hoe verhoudt zich dit discours tot het bestaande Belgische koloniale discours?** In de vergelijking tussen *Tintin au Congo* en *Afscheid van Congo* wordt duidelijk dat er in de laatstgenoemde een heel ander discours werkzaam is. In het boek van Erwin Mortier is het beeld over Congo niet veel positiever, maar het beeld over het volk is veel respectvoller dan in *Tintin au Congo*. In *Afscheid van Congo* worden Congolezen als gelijkwaardig beschouwd, terwijl dit in het stripverhaal van Hergé absoluut niet het geval is. De Congolees is bij Hergé achterlijk, minderwaardig en onderontwikkeld. Volgens Mortier is hij gelijkwaardig aan de Belg. Jef Geeraerts, de voormalige kolonisator die meereist met Mortier, ziet de Congolees eveneens als gelijkwaardig maar tegelijkertijd ook als heel verschillend. Met woorden als 'dierlijk' lijkt hij het Congolese volk toch niet helemaal te kunnen vatten. Het wordt wel duidelijk dat Geeraerts racisme een kwalijke zaak vindt, terwijl in *Tintin au Congo* duidelijk naar voren komt dat blanken superieur zijn.

Om uit te spreken dat het huidige discours in België hetzelfde is als het discours in *Afscheid van Congo* voert erg ver op basis van één roman. Maar de roman wordt gemakkelijk geaccepteerd in het land. In het koloniale tijdperk kon er een stripverhaal gemaakt worden

waarin de Congolezen als minderwaardig werden afgeschilderd,. Destijds werd dit gewaardeerd. Nu waardeert men de meer genuanceerde visie en schaamte in *Afscheid van Congo*. Wanneer *Tintin au Congo* in 2012 zou zijn geschreven, zou dit op ontzettend veel verzet stuiten. Maar het verhaal is in 1931 uitgebracht: het koloniale systeem draaide nog op volle toeren en andere geluiden over Congo dan door de kolonisator kwamen de Belgen niet ter ore. Tegengeluid over deze discriminatie kwam pas later. Tegenwoordig is er dusdanig veel kritiek op dit stripverhaal dat je kunt concluderen dat het discours in *Tintin au Congo* niet meer van deze tijd is. Het discours in *Afscheid van Congo*: nuance, gelijkwaardigheid, onbegrip van het koloniale systeem en sympathie met Congo lijkt beter te passen in de huidige tijd. Het discours in 1931 over Congo was dus beduidend anders dan in 2012,

Concluderend kan worden gezegd dat de kolonisatie van Congo zoals België deze heeft uitgevoerd in de roman van Erwin Mortier wel duidelijk naar voren komt en in *Tintin au Congo* in geen van de edities. België heeft Congo zeer afhankelijk van zichzelf gemaakt en daarna te snel losgelaten: dit beeld komt tot uiting in *Afscheid van Congo*. België heeft Congo niet goed begeleid naar een zelfstandig denkend en handelend land. In het stripverhaal van Hergé komt naar voren dat Congo niet zonder België kan; dat de Congolezen de Belgen dankbaar moeten zijn voor hun invloed. In *Tintin au Congo* is nergens te bespeuren dat België behalve lof ook kritiek zal moeten incasseren.

Nawoord

In het huidige discours ziet de gemiddelde Belg het Congolese volk als gelijkwaardig. In de tijd van het kolonialisme is racisme en overheersing aan de orde van de dag. Daarom is het ook vrij normaal om dit in een stripverhaal te verwerken. In het boek van Mortier komt de andere, minder positieve kant van het kolonialisme naar voren. Echter, ook in deze roman wordt duidelijk dat het Congolese volk nog niet in staat is om zelfstandig te functioneren. Dit is voornamelijk een verwijt richting de voormalige kolonisator. Het optreden van België ten tijden van de kolonisatie was zodanig gericht op uitbuiting dat Congo geen kans heeft gekregen aan een goede toekomst te werken.

Gedurende de jaren kwam het besef dat het niet normaal is om meer waarde te hechten aan een bepaald volk vanwege raciale verschillen. Deze verandering is duidelijk merkbaar in het discoursverschil tussen *Afscheid van Congo* en *Tintin au Congo*. Naar mijn idee zijn de strips van Tintin echter te weinig met hun tijd mee gegaan. Ze zijn wel aangepast, maar niet minder racistisch geworden. Terwijl dit wel de bedoeling was. De veranderingen zijn ontoereikend. Hierdoor was de vergelijking tussen de verschillende uitgaven dus weinig zinvol. Opvallend vind ik wel dat de laatste uitgave van de strip naar mijn idee juist meer racistisch is. Jammer is dat ik de editie uit 1931 onvoldoende kan analyseren omdat Frans niet mijn moedertaal is.

Deze vergelijking is in mijn ogen dus te weinig effectief geweest. Het visuele aspect heb ik buiten beschouwing gelaten omdat hier weinig verschil in op te merken was. Bovendien had ik dan minder diep op de andere vergelijkingen in kunnen gaan. De vergelijking tussen het discours in *Tintin au Congo* en *Afscheid van Congo* is daarentegen wel zinvol geweest. De verandering in het discours werd daardoor duidelijk zichtbaar. Door *Afscheid van Congo* bij deze analyse te betrekken is meer diepgang toegevoegd aan deze bachelorscriptie.

6. Bronnenlijst

Primaire bronnen:

Hergé. (1946). *Kuifje in Afrika*. Doornik: Casterman

Hergé. (1975). *Kuifje in Afrika*. Doornik: Casterman

Hergé. (1931). *Tintin au Congo*. Brussel: Le Vingtième Siècle

Mortier, E. (2010). *Afscheid van Congo*. Amsterdam: De Bezige Bij

Secundaire bronnen:

ANP, Redactie Volkskrant. (10 feb. 2012). *Stripboek Kuifje in Afrika hoeft niet uit de handel*. Bekeken op 19 februari 2012, <http://www.volkskrant.nl/vk/nl/2676/Cultuur/article/detail/3171522/2012/02/10/Stripboek-Kuifje-in-Afrika-niet-uit-de-handel.dhtml>

Bal, M. (1997). *Narratology: introduction to the theory of narrative*. Toronto: University of Toronto Press

Brillenburg Wurth, K. & A. Rigney. (2006). *Het leven van teksten: een inleiding tot de literatuurwetenschap*. Amsterdam: Amsterdam University Press

Coevert, A. (10 feb. 2012). *Kuifje zet Congolezen aan het werk, maar is geen racist*. Bekeken op 19 februari 2012, <http://www.nrc.nl/nieuws/2012/02/10/kuifje-zet-congolezen-aan-het-werk-maar-is-geen-racist/>

Etambala, Z.A. (2008). *De teloorgang van een modelkolonie: Belgisch Congo 1958-1960*. Leuven: Acco.

Foucault, M. (1971) *De orde van het vertoog*. Meppel: Boom

Gunn, S. (2006). *History and Cultural Theory*. Harlow: Pearson Education Limited

Hall, S., (1993). *Discourse and power*. In: Formations of modernity. London, Polity Press. Pp. 295

Herman, L. en B. Vervaeck.(2001) *Vertelduivels. Handboek verhaalanalyse*. Brussel, Uitgeverij Vantilt

Kbuol, Urome. (2012) *De Belgische Congo in cijfers*. Bekekenop 28 mei 2012, <http://www.urome.be/pdf/ncongchiff.pdf>

Leezenberg, M. & G. de Vries. (2001). *Wetenschapsfilosofie voor de geesteswetenschappen*. Amsterdam: University Press

Lomba, A. (1998). *Colonialism/Postcolonialism*. Londen: Routledge

Potter, J. & M. Wetherell (1987). *Discourse and social psychology: beyond attitudes and behaviour*. Londen: Sage

Reybrouck, van D.(2010). *Congo: Een geschiedenis*. Amsterdam: De Bezige Bij

Said, E.W. (1987). *Orientalism: western concepts of the Orient*. Londen: Penguin Books

Said, E.W. (1978) *Orientalism*. New York: Pantheon Books

Tignor, R. e.a. (2002). *Worlds Together; Worlds Apart*. New York: W.W. Norton & Company Inc.

Winq, Jeroen. (4 nov. 2011) *Kuifje in Congo veroorzaakt rel in Groot-Brittannië*. Bekeken op 28 mei 2012, <http://www.winq.nl/2011/11/kuifje-in-congo-veroorzaakt-rel-in-groot-brittannie/>